

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოქმედება კონფლიქტის ზონებში – შეხება ლოკა და პასუხისმგებლობა

ჯერემი მაკბრაიდი

ადვოკატი, მონეტონის პალატები,

გრეის ინი, ლონდონი,

ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტის მონვეული

პროფესორი და ბირმინგჰემის უნივერსიტეტის

საპატიო უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი.

I. შესავალი¹

შეიარაღებული კონფლიქტები, შიდა არეულობები და დაძაბულობები სერიოზულ საფრთხეს უქმნის ადამიანის უფლებათა რეალიზაციას. საფრთხე მომდინარეობს არა უბრალოდ მათგან, ვინც უკანონოდ იყენებს ძალას და ქმნის კონფლიქტურ სიტუაციას და მტრულ განწყობას – ორივე მათგანი შეუთავსებელია დემოკრატიულ საზოგადოებასთან, რომელსაც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო განუყოფლად უკავშირებს² ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით³ და მისი ოქმებით გათვალისწინებულ უფლებებს — არამედ სახელმწიფოს მიერ გატარებული ღონისძიებებიდანაც, რომლებიც ძალის ზემოაღნიშნული უკანონო გამოყენების აღსაკვეთად არის მიმართული, მიუხედავად იმისა, რომ ეს შეიძლება აუცილებელი იყოს სახელმწიფოს მიერ თავის იურისდიქციაში⁴ პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ვალდებულების კონტექსტში⁵ ვინაიდან უკანონო ძალის აღკვეთისას სახელმწიფოს შეიძლება მოუწიოს კონვენციით გათვალისწინებული მოთხოვნების უგულებელყოფა.

საერთაშორისო თუ ადგილობრივი შეიარაღებული კონფლიქტი მოიცავს სამხედრო ძალის

¹ ნინამდებარე მოხსენების მეორე ნაწილი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის შეიარაღებული კონფლიქტებისა და შიდა არეულობების და დაძაბულობების დროს შეფარდების მარეგულირებელი პრინციპების შესახებ ავტორის ნაშრომის რედაქტირებულ და განახლებულ ვარიანტს წარმოადგენს. (DH-DEV (2003)001, 19 სექტემბერი 2003).

² „სასამართლო.“

³ „კონვენცია.“

⁴ Ibid.

⁵ იხ. კეთილდღეობის პარტია (Refah Partisi) თურქეთის წინააღმდეგ, 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13 თებერვალი 2003 [GC].

გამოყენებას. შიდა არეულობა და დაძაბულობა განგრძობითი ხასიათის მდგომარეობაა, ვიდრე ერთი ცალკეული ინციდენტი (მაგ., აჯანყება). არც ერთი დასახელებული მდგომარეობა არ შეიძლება იყოს ისეთი სერიოზული, რომ საფრთხე შეუქმნას ერის არსებობას და, ამდენად, ამართლებდეს მე-15 მუხლის საფუძველზე კონვენციის დებულებებისგან გადახვევას. თუმცა შესაძლებელია, ზოგიერთ შემთხვევაში აღნიშნული გამართლდეს. როგორც საერთაშორისო, ისე ადგილობრივ კონფლიქტს მნიშვნელობა აქვს ადამიანის უფლებათა დაცვისთვის, სულ ცოტა, ორ მკაფიოდ გამოხატულ სცენარში, რომლებიც შეიძლება გადაიკვეთოს. ერთია ფაქტობრივი შეიარაღებული კონფლიქტი ან არეულობა (როცა ძალა გამოიყენება) და მეორე, როცა ქვეყნის შიგნით ასეთ კონფლიქტებს და არეულობას აქვს ადგილი.

ის ქმედებები, რომლებიც ტარდება საერთაშორისო კონფლიქტის საპასუხოდ, პირველ შემთხვევაში⁶ შეიძლება არ იყოს მისაღები მეორე ვითარებაში, როცა ყოვლისმომცველი მიდგომა არაადეკვატურია. მისი გაცნობიერება ძალზე მნიშვნელოვანია კონფლიქტური ვითარების წარმოშობამდე, პრევენციული ზომების დაგეგმვის პროცესში. ამ დროს განსაკუთრებით საგულისხმოა, რომ განისაზღვროს ვინ იქნება პასუხისმგებელი უფლებების და თავისუფლებების შეზღუდვაზე.

სტატიაში შემდგომ განხილულია სასამართლოს პოზიცია აღნიშნულ მოსაზრებათა პრაქტიკულ რეალიზაციაზე ინდივიდუალური უფლებებისა და თავისუფლებების კონტექსტში. სტატიის მეორე ნაწილის დასასრულს შემოთავაზებულია, რომ გამოვლენილი პრინციპები გადაიქცეს რეკომენდაციებად ან სახელმძღვანელო განმარტებებად⁷. სტატიის მესამე ნაწილი იკვლევს კონფლიქტის ზო-

⁶ შემდგომ მოიხსენიება როგორც „კონფლიქტის ზონა.“

⁷ კვლევა არ ეხება კონვენციის მოქმედების გავრცელების საკითხს ნევრი ხელშეკრული სახელმწიფოს ტერიტორიის გარეთ წარმოებულ კონფლიქტსა თუ არეულობაზე, მაგრამ მდებარეობა განიხილება მნიშვნელოვან ფაქტორად იმის გადასაწყვეტად, ექცევა თუ არა ესა თუ ის ქმედება „იურისდიქციაში“ პირველი მუხლის მიზნებისთვის; ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვა სახელმწიფოების წინააღმდეგ (განჩინება), 52207/99, 12 დეკემბერი 2001 [GC].

ნებში სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას კონვენციის მიხედვით.

მიუხედავად იმისა, რომ ზოგადად აღნიშნული საკითხი პრობლემატური არაა ასეთ ზონებში წარმოშობილი სიტუაციების უმეტეს შემთხვევაში, მათი როგორც მდებარეობა, ისე შესაძლო ჩარევა ერთზე მეტი ნევრი ხელშემკვრელი სახელმწიფოსი, აგრეთვე არანევრი და არასახელმწიფო მოქმედი პირების მხრიდან, შესაძლებელს ხდის, რომ პასუხისმგებლობა გაზიარებული, გადაცემული ან სულაც გამორიცხული იქნეს. ამ შესაძლებლობებიდან პირველი და მეორე ასახავს იმ სიტუაციის სირთულეს, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას კონფლიქტის ზონაში, მაგრამ მესამე შემთხვევაში, ვინაიდან ეს ნიშნავს იმას, რომ ადამიანის უფლებათა უმნიშვნელოვანესი მექანიზმები აღარ იქნება ხელმისაწვდომი მსგავს სიტუაციებში.

II. შეხვედრა კონფლიქტის ზონებში

ა) ზოგადი მოსაზრებები

1. ძირითადი პრინციპები, რომლებიც გამოიყენება ნებისმიერ კონტექსტში

არსებობს რიგი ფუძემდებლური პრინციპებისა, რომლებიც ძალაშია კონვენციის მოქმედების ნებისმიერ კონტექსტში და კონვენციის კონფლიქტის ზონაში შეფარდებისას ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს. თუმცა, უნდა ხაზგასმით აღნიშნოს, რომ ეჭვგარეშეა კონვენციის მოქმედება კონფლიქტის ზონებში, ვინაიდან ამას პირდაპირ აღიარებს კონვენციის ორი ნორმა⁸ და მე-6 და მე-13 ოქმები⁹. ამრიგად, კონვენციის მოთხოვნები არ გამოირიცხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებით¹⁰.

უწინარეს ყოვლისა, ნებისმიერი შეზღუდვისას საჭიროა დაკმაყოფილდეს კანონიერების მოთხოვნა, რომლის თანახმადაც, საკმარისი არ არის კანონმდებლობა კონკრეტულ საფუძველს ითვალისწინებდეს შეზღუდვისთვის, საჭიროა შესაბამისი ნორმა იყოს ხელმისაწვდომი და წინასწარ განჭვრეტადი მათთვის, ვისაც შეეხება¹¹. თუ საომა-

⁸ მუხლი 4 „ბ“ და მუხლი 15.

⁹ პირველი ნებას რთავს და მეორე კრძალავს საომარ მდგომარეობაში სიკვდილით დასჯას.

¹⁰ უნდა აღინიშნოს, რომ მართლმსაჯულების საერთაშორისო სამართალში დაადასტურა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მოქმედება შეიარაღებული კონფლიქტის დროს თავის მოსაზრებაში პალესტინის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე კედლის მშენებლობის სამართლებრივი შედეგების შესახებ და გადანყვებილებაში კონგოს ტერიტორიაზე საომარი მოქმედებების შესახებ საქმეზე. იგივე პოზიცია დაიკავა გაერთიანებული ერების ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა თავის 31-ე ზოგად კომენტარში სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-2 მუხლის შესახებ.

¹¹ სილვერი (Silver) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 13 მარტი 1983.

რი ოპერაცია არ ემყარება შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს და მან გამოიწვია სამოქალაქო პირთა სიკვდილი, აღნიშნული შეადგენს მნიშვნელოვან ელემენტს მე-2 მუხლის დარღვევის დადგენაში, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეზე *ისაევა რუსეთის წინააღმდეგ*¹².

ამასთან, შეზღუდვა უნდა გამოყენებული იქნეს იმდაგვარად, რომ არ იყოს თვითნებური¹³ და არ იწვევდეს ისეთ განსხვავებულ მოპყრობას პირთა კატეგორიების მიმართ, რომელსაც არ აქვს გონივრული და ობიექტური გამართლება¹⁴. ღონისძიებები, რომლებიც გატარებულია პირის მიმართ მხოლოდ ისეთ ფაქტორებზე დაყრდნობით, როგორცაა რასა, ეთნიკური წარმომავლობა, ენა, რელიგია, – დაუშვებელია, მაგრამ, ვინაიდან მათი მტკიცება შეიძლება რთული აღმოჩნდეს¹⁵, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმის უზრუნველყოფას, რომ კონფლიქტისა თუ არეულობისას გატარებული ღონისძიება არ იქნეს შენიღბული პირისთვის ზიანის მისაყენებლად, მისი პიროვნული თავისებების თუ შეხედულებებისათვის¹⁶.

მესამე, ყველა შეზღუდვა უნდა ითვალისწინებდეს თანაბარზომიერების პრინციპს და არ უნდა იწვევდეს უფლებებისა თუ თავისუფლებების სრულ გაუქმებას¹⁷.

დაბოლოს, არსებობს გარკვეული უფლებები და თავისუფლებები, რომლებისგანაც გადახვევა დაუშვებელია კონტექსტის მიუხედავად და შესაბამისად, დაუშვებელია მათი შეზღუდვა¹⁸. ზემოაღნიშნული პრინციპები უნდა იყოს კონფლიქტის ზონაში (და ქვეყნის შესაბამის ნაწილში) შექმნილი მდგომარეობის საპასუხოდ. ღონისძიებების გატარებისას ზემოაღნიშნული პრინციპები პირველ რიგში უნდა გვახსოვდეს. და მაინც, ისინი, მიუხედავად აღიარებისა, ხშირად პრაქტიკაში მხედველობის არედან ქრება. ხსენებულ პრინციპებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმ მხრივ, რომ

¹² ისაევა (Isayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57950/00, 24 თებერვალი, 2005.

¹³ ვიტოლდ ლიტვა (Witold Litwa) პოლონეთის წინააღმდეგ, 26629/95, 4 აპრილი 2000.

¹⁴ კონვენციის მე-14 მუხლის მოთხოვნა. იხ. გაიგუსუზი (Gaygusuz) ავსტრიის წინააღმდეგ, 17371/90, 16 სექტემბერი, 1996. ეს ნორმა ქვემოთ დეტალურად აღარ განიხილება.

¹⁵ იხ. ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 5310/71, 18 იანვარი, 1978 და იოილერი (Yöyler) თურქეთის წინააღმდეგ, 26973/95, 24 ივლისი 2003.

¹⁶ იხ. Nachova და Others ბულგარეთის წინააღმდეგ, 43577/98 და 43579/98, 6 ივლისი, 2005 [GC], Moldovan და Others რუმინეთის წინააღმდეგ (No 2), 41138/98 და 64320/0112 ივლისი 2005 და Bekos და Koutropoulos საბერძნეთის წინააღმდეგ, 15250/02, 13 დეკემბერი, 2005.

¹⁷ იხ. Campbell და Cosans გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 7511/76; 7743/76, 25 თებერვალი, 1982, პერტელ შვეიცარიის წინააღმდეგ, 25181/94, 25 აგვისტო, 1998 და Heaney და McGuinness ირლანდიის წინააღმდეგ, 34720/97, 21 დეკემბერი, 2000.

¹⁸ კონვენციის მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნა.

ხაზს უსვამენ კონფლიქტებისა და არეულობების დამარეგულირებელი ღონისძიებების გატარების მიზანშეწონილობას მსგავსი გარემოებების წარმოშობამდე და, შესაბამისად, ამცირებენ დაუგეგმავი რეაგირების რისკსაც.

2. განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე ზოგადი მოსაზრებები კონფლიქტის ზონების კონტექსტში

ზემოთ განხილული პრინციპების გარდა, არსებობს აგრეთვე განსაკუთრებული მნიშვნელობის გარკვეული განვრცობითი მოსაზრებები, რომლებიც ასევე მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული კონფლიქტის ზონაში შექმნილ ვითარებაში.

უწინარეს ყოვლისა, თავად ვითარებიდან და მის საპასუხოდ შეთავაზებული რეაგირებიდან გამომდინარე, შეიძლება საჭირო გახდეს საგანგებო მდგომარეობის ფორმალური ცნობა, რომელიც გაამართლებს ნორმალურ სიტუაციაში დაცული უფლებებისა და თავისუფლებებისგან გადახვევით განხორციელებულ ღონისძიებებს¹⁹. ეს განსაკუთრებით მოითხოვება იმისთვის, რომ ღონისძიება ჩაითვალოს კონვენციის შესაბამისად²⁰ და როდესაც იგი შემოსაზღვრულია გარკვეული ტერიტორიული ფარგლებით, დაუშვებელია მისი სხვაგან გამოყენება²¹. მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლოს არ დაუდგენია, რომ ოფიციალური გამოცხადება, რომელსაც ითვალისწინებს სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის შესატყვისი მუხლი²², ასევე მოითხოვება

კონვენციითაც, კანონიერების პრინციპის დასაკმაყოფილებლად და იმ მოსაზრებით, რომ კონვენცია არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს სახელმწიფოს სხვა საერთაშორისო ვალდებულებებს²³, აღნიშნული მაინც უნდა შესრულდეს.

მეორე რიგში, ხსენებული ვალდებულება მეორე, უფრო ფართო ვალდებულებასთან ერთობლიობაში (რომლის თანახმადაც, დაუშვებელია კონვენციის დებულებების გამოყენება მაღალი ხელშემკვრელი მხარეების სხვა უფლებებიდან გამომდინარე ვალდებულებებისგან გადასახვევად²⁴, ნიშნავს, რომ უფრო მკაცრი ვალდებულებები საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სტანდარტების სახით შეიძლება გამოდგეს მაგალითად, თუ როგორ უნდა მოქმედებდეს კონვენციის დებულებები კონფლიქტებისა და არეულობის დროს²⁵.

მესამე რიგში, თუმცა სამართლებრივი დაცვის შესახებ მე-13 მუხლით²⁶ გათვალისწინებული ვალდებულების ინდივიდუალური ასპექტების შესრულება ყოველთვის სასამართლო სამართალწარმოებით არ მოითხოვება (განსაკუთრებით მაშინ, როცა ეროვნული უშიშროების ინტერესები იკვეთება)²⁷, საგამონაკლისო ღონისძიებებზე სასამართლო ზედამხედველობის არსებობა და ხელმისაწვდომობა აუცილებელია. ეს ეხება იმ უფლებებსა და თავისუფლებებსაც, რომლებისგან გადახვევაც დაიშვება, ვინაიდან ამ შემთხვევაში სასამართლო ზედამხედველობა ერთადერთ გარანტიად რჩება იმის შესამოწმებლად, რომ საგანგებო და საომარ ვითარებაში უფლებების შეზღუდვა აუცილებლად მოითხოვებოდა. აგრეთვე სასამართლო ზედამხედველობით უნდა შემოწმდეს, რომ არ იზღუდება ის უფლებები, რომლებიდანაც გადახვევა დაუშვებელია²⁸. თუმცა თვითნებობისგან დაცვის დამატებითი გარანტიების შემოღება მნიშვნელოვანი ფაქტორი იქნება იმის გადასაწყვეტად, რამდენად მართლზომიერი იყო ამა თუ იმ ღონისძიების გატარება საომარი თუ საგანგებო მდგომარეობის დროს²⁹. ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ უფლე-

¹⁹ საოცარია, მაგრამ კონვენციის მაღალი ხელშემკვრელი მხარეების იურისდიქციაში ყველა კონფლიქტის დროს არ გამხდარა საჭირო უფლებებიდან გადახვევა. შეიძლება ისე ჩანდეს, რომ სახელმწიფო ორგანოთა „ჩვეულებრივი“ უფლებამოსილებები საკმარისი იყოს კონფლიქტებთან გასამკლავებლად. თუმცა გადანყვეტილებები ისეთ საქმეებზე, როგორებიცაა ბროგანი (Brogan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, 29 ნოემბერი, 1988 და ჩეჩნეთთან დაკავშირებულ საქმეებზე მიუთითებს, რომ მსგავსი ვარაუდი შეიძლება ზედმეტად ოპტიმისტურად უღერდეს. თუ სახელმწიფო არ გადაუხვევს კონვენციის დებულებებს, ამით აგრეთვე შეიზღუდება გატარებული ღონისძიების ადრეული კოლექტიური შემოწმების ფარგლები. სასამართლოს ჯერ კიდევ გასაცემი აქვს პასუხი კითხვაზე, შესაძლებელია თუ არა კონვენციის მუხლებიდან გადახვევა, როცა ძალა გამოიყენება წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ. დადებითი პასუხი უფრო სავარაუდო იქნებოდა იმ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო თავს იცავს (ამ დროს საფრთხე ემუქრება ერის არსებობას) ან მოქმედებს გაერთიანებული ერების ქარტიის მე-7 თავის საფუძველზე (საფრთხე ემუქრება საერთაშორისო მშვიდობასა და უშიშროებას, შესაბამისად, როგორც ინდივიდუალურ სახელმწიფოებს, ისე სახელმწიფოების ჯგუფს). რაც შეეხება კონვენციის ფაქტობრივ მოქმედებას წევრი სახელმწიფოების ტერიტორიის გარეთ არსებული კონფლიქტის ზონებში, იხ. ნაწილი III.

²⁰ მე-15 მუხლის მე-3 პუნქტი.

²¹ საკიკი (Sakik) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 23878/94, 23879/94 და 23880/94, 26 ნოემბერი 1997, სადაკი (Sadak) თურქეთის წინააღმდეგ, 25142/94 და 27099/95, 8 აპრილი, 2004, იურტასი (Yurttas) თურქეთის წინააღმდეგ, 25143/94 და 27098/95, 27 მაისი, 2004, და იამანი (Yaman) თურქეთის წინააღმდეგ, 32446/96, 2 ნოემბერი, 2004.

²² მე-4 მუხლი.

²³ მე-15 მუხლის პირველი პუნქტი; იხ. ბრანიგანი (Brannigan) და მაკბრაიდი (McBride) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 14553/89, 26 მაისი, 1993.

²⁴ 53-ე მუხლი.

²⁵ საერთო ჯამში კონვენცია კონფლიქტის ზონებში პირთა ფართო გარანტიებს მოიცავს.

²⁶ განხილულია ქვემოთ.

²⁷ იხ. კლასი (Klass) და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ, 5029/71, 6 სექტემბერი, 1978 და ლიანდერი (Leander) შვედეთის წინააღმდეგ, 9248/81, 26 მარტი, 1987.

²⁸ ლოლესი (Lawless) ირლანდიის წინააღმდეგ (No 3), 332/57, 1 ივლისი, 1961, ბრანიგანი (Brannigan) და მაკბრაიდი (McBride) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 14553/89 და 14554/89, 26 მაისი 1993, დემირი (Demir) თურქეთის წინააღმდეგ, 21380/93, 21381/93 და 21383/93, 23 სექტემბერი 1998 და ელჯი (Elci) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 23145/93 და 25091/94, 13 ნოემბერი 2003.

²⁹ Ibid.

ბადაცვითი საშუალებები მრავალი უფლებისა და თავისუფლების მატერიალური შინაარსის შემადგენელი ელემენტია, განსაკუთრებით ეს ეხება უფლებებს, რომლებისგანაც გადახვევა დაუშვებელია. ამასთან, კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებაში, განსაკუთრებულად საჭიროა, გატარდეს ღონისძიებები, რათა არ დაირღვეს ევროპული სასამართლოსთვის მიმართვის უზრუნველყოფის³⁰ და დროებითი ღონისძიების შესრულების ვალდებულება³¹. ყოველივე ამის მიუხედავად, შეიძლება განვასხვაოთ სახელმწიფოს ვალდებულებები, უზრუნველყოს კონფლიქტისა და არეულობის დროს კონვენციით მოთხოვნილი უფლებადაცვითი ღონისძიებები და შემდგომი პერიოდის ვალდებულებები, რომლებიც ითვალისწინებენ გარკვეული ქმედების გამოძიებას, სამოქალაქო და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დაკისრებას და კომპენსაციის გადახდას.

ბ) კონვენციითა და სასამართლოს

პრეცედენტული

სამართლით დადგენილი პრინციპები³²

1. მე-2 მუხლი და მე-6 და მე-13 ოქმები – სიცოცხლის უფლება და სიკვდილით დასჯის გაუქმება კონფლიქტის ზონებში, ცხადია, განსაკუთრებით დიდი რისკია, რომ სიცოცხლეს საფრთხე შეექმნას ან მოისპოს. მიუხედავად იმისა, რომ მე-2 მუხლში მოცემული გარანტია აბსოლუტური არ არის, მისგან გადახვევის დაუშვებლობა ნიშნავს იმას, რომ კონფლიქტის მდგომარეობა არ ამართლებს ყველანაირ ვითარებაში პირის მოკვდინებას. სასამართლომ დაადგინა სახელმწიფოს ვალდებულება, მიიღოს შესაბამისი ზომები სიცოცხლის დასაცავად, როგორც მე-2 მუხლით გათვალისწინებული გარანტიის პოზიტიური ელემენტი³³. ეს ვალდებულება სრულად უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული სამხედრო და სამარ-

³⁰ 34-ე მუხლის საფუძველზე; იხ. ასენოვი (Assenov) და სხვები ბულგარეთის წინააღმდეგ, 24760/94, 28 ოქტომბერი, 1998 და მაკშეინი (McShane) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 43290/98, 28 მაისი, 2002.

³¹ იხ. მამათკულოვი (Mamatkulov) და აბდურასულოვიჩი (Abdurassulovic) თურქეთის წინააღმდეგ, 46827/99 და 46951/99, 4 თებერვალი, 2005 [GC].

³² გლობალურ დონეზე სტანდარტების შემუშავების მცდელობასთან დაკავშირებით, იხ. მინიმალური ჰუმანიტარული სტანდარტების დეკლარაცია ("the Turku Declaration"), 2 დეკემბერი, 1990. გაერთიანებული ერების ფარგლებში მცდელობა „კაცობრიობის ფუძემდებლური სტანდარტების“ შესამუშავებლად (მაგ., იხ. გაეროს ადამიანის უფლებათა კომისიის დოკუმენტი „კაცობრიობის ფუძემდებლური სტანდარტების“, გენერალური მდივნის მოხსენება, E/CN.4/2006/87, 3 მარტი, 2006).

³³ ოსმანი (Osman) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 23452/94, 28 ოქტომბერი, 1998 [GC], მაჰმუთ კაია (Mahmut Kaya) თურქეთის წინააღმდეგ, 22535/93, 28 მარტი, 2000, პრიტი (Pretty) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 2346/02, 29 აპრილი, 2002 და ონერილდიზი (Önerildiz) თურქეთის წინააღმდეგ, 48939/99, 30 ნოემბერი, 2004 [GC].

თალდამცავი მოქმედებების დაგეგმვისას. სასამართლო ეთანხმება, რომ სახელმწიფო პასუხს არ აგებს, თუ შეუძლებელი იყო საფრთხის შეფასება, ან კიდევ, როცა ხელისუფლებამ ყველაფერი გააკეთა და არსებული რესურსები მაქსიმალურად გამოიყენა. პასუხისმგებლობის საკითხი წამოიჭრება იმ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფომ არ მიიღო ის ზომა, რომელსაც შეეძლო შეერბილებინა ან აერიდებინა სიცოცხლისთვის მიყენებული ზიანი. ამასთან, თუმცა მოცემულ კონტექსტში უფრო მეტად ფიზიკურ ხელყოფასთან გვაქვს საქმე, უნდა გვახსოვდეს, რომ ინფორმაციის დროულად მიწოდება გარდაუვალი საფრთხის თაობაზე მოცემული ვალდებულების არსებითი ელემენტია³⁴. აღნიშნული ფაქტორი არ უნდა გადანონოს ოპერატიულმა მოსაზრებებმა, რაც, ბუნებრივია, მნიშვნელოვანი მომენტი სამხედრო და პოლიციის შენაერთების საქმიანობაში. გაფრთხილების და დაცვის ვალდებულება შეიძლება გავრცელდეს სამხედრო და სამართალდამცავი უწყებების მოქმედებებზე და თავდაცვით ღონისძიებებზე, რომლებსაც შეუძლიათ სამოქალაქო პირთა დაცვა³⁵.

მე-2 მუხლი აღიარებს იმ ძალის გამოყენების პოტენციურ ლეგიტიმურობას, რომელსაც შეიძლება მოჰყვეს პირის მოკვდინება იმ შემთხვევაში, როცა ძალის გამოყენება მიმართულია ვინმეს დასაცავად, პირის დასაკავებლად ან ჯანყისა თუ ამბოხების ჩასახშობად. აღნიშნული ღონისძიება უნდა იყოს „სრულიად აუცილებელი“ მოცემული მიზნის მისაღწევად. ამდენად, გარემოებები, რომლებიც უშვებენ ძალის გამოყენებას, შეზღუდულია. ცხადია, რომ მკაცრად უნდა გაკონტროლდეს ოპერაციის როგორც დაგეგმვა, ისე განხორციელება. პირველთან დაკავშირებით, საჭიროა, რომ სათანადოდ შეფასდეს ოპერატიული ინფორმაცია, რომელსაც ოპერაცია ემყარება, აგრეთვე განხილული უნდა იქნეს სხვადასხვა ალტერნატივა, რათა მაქსიმალურად შემცირდეს საფრთხე, რომელიც ოპერაციის შედეგად დასაკავებელ პირებს ემუქრებათ. ჯგუფის წევრები ჯეროვნად უნდა იქნენ გამოკითხული ოპერაციის დეტალების და ოპერატიული ინფორმაციის შესაძლო სუსტი მხარეების შესახებ³⁶. ოპერაციის განსახორციელებლად შერჩეული პირები უნდა იყვნენ შეძლებისდაგვარად მომზადებულნი და აღჭურვილნი. განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს სიცოცხლის განურჩეველი მოს-

³⁴ როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეზე ონერილდიზი (Önerildiz) თურქეთის წინააღმდეგ, 48939/99, 30 ნოემბერი, 2004 [GC].

³⁵ იხ. პასა (Pasa) და ერკან ეროლი (Erkan Erol) თურქეთის წინააღმდეგ, 51358/99, 12 დეკემბერი, 2006.

³⁶ მაკკანი (McCann) და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 18984/91, 27 სექტემბერი, 1995 [GC].

პოზის საფრთხეს, რასაც გარკვეული კატეგორიის იარაღი იწვევს³⁷.

ძალის გამოყენება არ შეიძლება ნებადართული იქნეს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სტანდარტებით აკრძალული გარემოებების არსებობისას. ძალის გამოყენება სამოქალაქო პირებით დასახლებულ ტერიტორიაზე შეიძლება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში იქნეს გამართლებული. იგივე ითქმის მოცემული სახელმწიფოსთვის სავალდებულო ძალის მქონე საერთაშორისო სამართლის შესაბამისი ნორმებით აკრძალული იარაღის გამოყენებაზე³⁸.

ოპერაციის დროს მომაკვდინებელი ძალის გამოყენება შეიძლება მხოლოდ სიცოცხლის მოსპობის უშუალო საფრთხის ან მნიშვნელოვანი ზიანის თავიდან ასაცილებლად³⁹. აუცილებლობის პრინციპიდან გამომდინარე მოითხოვება, რომ იმ პირების მიმართ, ვის საწინააღმდეგოდაც ოპერაცია ლეგიტიმურად არის მიმართული, თავდაპირველად არა სიცოცხლისათვის საშიში საშუალებები იქნეს გამოყენებულნი⁴⁰. ან ამ პირებს უნდა მიეცეთ დანებების შესაძლებლობა⁴¹. აღნიშნული არ მოითხოვება ისეთ ვითარებაში, როდესაც მსგავსი შეღავათები თავად შექმნიდა სიცოცხლისათვის საფრთხეს⁴². საჭიროა ძალის გამოყენებაზე პასუხისმგებელი პირების სათანადო მომზადება, რათა მათ შეძლონ შეფასება, რამდენად გამართლებულია ძალის გამოყენება კონკრეტულ ვითარებაში და თუ არის საჭირო თავდაპირველად არა მომაკვდინებელი საშუალებების გამოყენება. უფლებამოსილ პირებს აკისრიათ ვალდებულება, ყოველთვის ითვალისწინებდნენ თანაბარზომიერების პრინციპს და მინიმუმამდე ამცირებდნენ სიცოცხლისთვის საშიშ გარემოებებს მაშინაც, როცა ძალის გამოყენება გამართლებულია⁴³. პირის განეიტრალების შემდეგ მისი მოკვდინება არ არის გამართლებული⁴⁴.

³⁷ ანდრონიკუ (Andronicou da konstantinou) კვიპროსის წინააღმდეგ, 25052/94, 9 ოქტომბერი, 1997.

³⁸ იხ. ისაევა (Isayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57590/00, 24 თებერვალი, 2005 და ისაევა (Isayeva), იუსუპოვა (Yusupova) და ბაზაევა (Bazayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57947/00, 57948/00 და 57949/00, 24 თებერვალი, 2005.

³⁹ იხ. კაკული (Kakoulli) თურქეთის წინააღმდეგ, 38595/97, 22 ნოემბერი, 2005.

⁴⁰ იხ. სიმსეკი (Simsek) თურქეთის წინააღმდეგ, 35072/97 და 37194/97, 26 ივლისი, 2005.

⁴¹ ოგური (Ogur) თურქეთის წინააღმდეგ, 21594/93, 20 მაისი, 1999.

⁴² იხ. აჰმეთ ოზკანი (Ahmet Ozkan) თურქეთის წინააღმდეგ, 21689/9, 3, 6 აპრილი, 2004, პერკი (Perk) თურქეთის წინააღმდეგ, 50739/99, 28 მარტი, 2006 და იუქსელ ერდოგანი (Yuksel Erdogan) თურქეთის წინააღმდეგ, 57049/00, 15 თებერვალი, 2007.

⁴³ იხ. ისაევა (Isayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57590/00, 24 თებერვალი, 2005 და ისაევა (Isayeva), იუსუპოვა (Yusupova) და ბაზაევა (Bazayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57947/00, 57948/00 და 57949/00, 24 თებერვალი, 2005.

⁴⁴ კაკული (Kakoulli) თურქეთის წინააღმდეგ, 38595/97, 22 ნოემბერი, 2005

ყოველთვის იქნება საჭიროება, რომ სამხედრო ოპერაციის შემდეგ დადგინდეს გარდაცვლილთა ვინაობა⁴⁵. ამ გზით, ყოველთვის, როცა ძალის გამოყენებას პირის მოკვდინება მოსდევს შედეგად, ყოველთვის იქნება სრულყოფილი, ქმედითი და დამოუკიდებელი გამოძიების დაუყოვნებლივ ჩატარების ვალდებულება. ის, რომ აღნიშნული ვალდებულების შესრულება შეიძლება გართულებული იყოს კონფლიქტის ვითარებაში, სახელმწიფომ უნდა გაითვალისწინოს მშვიდობიან პერიოდში და მიიღოს შესაბამისი ზომები⁴⁶. იგივე ითქმის გაუჩინარებების შემთხვევებზე, რომლებიც ხშირად საომარი მოქმედებების შედეგია⁴⁷.

გამოძიება უნდა ექვემდებარებოდეს საზოგადოების მხრიდან შემონიშნებას და მასში აგრეთვე ჩართული უნდა იყვნენ ნათესავები, როგორც ეს დაადგინა სასამართლო. თუმცა აღნიშნული ვალდებულების შესრულება შეიძლება რთული იყოს უშიშროების ინტერესებიდან გამომდინარე. მაგრამ საზოგადოებრივი კონტროლის მთლიანად გამორიცხვა დაუშვებელია და უნდა აღდგეს სიტუაციის ნორმალიზაციის შემდეგ. ყველა შემთხვევაში მნიშვნელოვანია, რომ შეძლებისდაგვარად მალე იქნეს მიღებული ზომები მტკიცებულებათა დასამაგრებლად და მოწმეთა ვინაობის დასადგენად. მიუხედავად იმისა, რომ კონფლიქტის ვითარებას დაბნეულობა ახლავს თან და გამძაფრებულია უშიშროების ინტერესები, შესაძლებელია, გარკვეულწილად, გამოძიება დაყოვნდეს. მაგრამ პროფესიონალიზმის სრული არქონდა და სრული უმოქმედობა გაუმართლებელია. განმარტება უნდა მიეცეს თითოეულ ღონისძიებას, რაც მკაცრად უნდა იქნეს შესწავლილი. მტკიცების ტვირთი აკისრია მას, ვინც გამოიყენა ძალა. მან უნდა წარადგინოს დამაჯერებელი და დამაკმაყოფილებელი განმარტება⁴⁸. იგივე ვალდებულება მოქმედებს, თუ პირი თავისუფლების აღკვეთის ადგილას გარდაიცვალა⁴⁹ და თუ

⁴⁵ იხ. აკუმი (Akkum) თურქეთის წინააღმდეგ, 21894/93, 24 მარტი, 2005.

⁴⁶ იხ. მაკკანი (McCann) და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 18984/91, 27 სექტემბერი, 1995 [GC], კაია (Kaya) თურქეთის წინააღმდეგ, 22729/93, 19 თებერვალი, 1998, მაკშეინი (McShane) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 43290/98, 28 მაისი, 2002, ფინუკეინი (Finucane) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 29178/95, 1 ივლისი 2003, ისაევა (Isayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57590/00, 24 თებერვალი, 2005 და ისაევა (Isayeva), იუსუპოვა (იუსუპოვა) და ბაზაევა (Bazayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57947/00, 57948/00 და 57949/00, 24 თებერვალი, 2005, პერკი (Perk) თურქეთის წინააღმდეგ, 50739/99, 28 მარტი, 2006, ბაზორკინა (Bazorkina) რუსეთის წინააღმდეგ, 69481/01, 27 ივლისი, 2006 და ესტიმიროვი (Estamirov) რუსეთის წინააღმდეგ, 60272/00, 12 ოქტომბერი, 2006.

⁴⁷ იხ. იპეკი (Ipek) თურქეთის წინააღმდეგ, 25760/94, 17 თებერვალი, 2004.

⁴⁸ მაკკერი (McKerr) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 28883/95, 4 მაისი, 2001.

⁴⁹ ჯორდანი (Jordan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 24746/94, 4 მაისი, 2001.

პირი ხელისუფლების მიერ დაკავების შემდეგ გაუჩინარდა⁵⁰. ზოგიერთ შემთხვევაში ძალის უკანონო გამოყენებაზე პასუხისმგებელი პირების სისხლის სამართლის პასუხისგებაში დაუყოვნებლივ მიცემა პრაქტიკულად შეუძლებელია, მაგრამ თუ ვითარების გამოსწორების შემდეგაც თუ ბრალეული პირების მიმართ გამოძიება არ იქნა წარმოებული, სასამართლო მე-2 მუხლის დარღვევას დაადგენს შესაბამისი მტკიცებულებების არსებობის შემთხვევაში. შესაძლებელია, ამნისტია გამართლებული იყოს დაძაბულობის განსამუხტავად⁵¹, მაგრამ ამან არ უნდა მოახდინოს ზეგავლენა ნათესავების სამოქალაქო სარჩელზე⁵².

პირის სიკვდილით დასჯა სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე ვერასოდეს გამართლდება⁵³ და სიკვდილით დასჯა არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს მე-13 ოქმის ხელშემკვრელი სახელმწიფოების მიერ კონფლიქტის დროს. თუმცა იმ სახელმწიფოებშიც კი, სადაც სიკვდილით დასჯა შეიძლება შეფარდებული იქნეს კონფლიქტის ვითარებაში⁵⁴, არსებული მდგომარეობის სირთულე ხელს შეუშლიდა პირს მისი საქმის სამართლიან სასამართლო განხილვაში, რაც აუცილებელია მსგავსი განაჩენის მიღებამდე⁵⁵ და აღნიშნული სიცოცხლის უფლების დარღვევა იქნებოდა.

თუმცა კონფლიქტის ზონებში არსებული ვითარება ქმნიდეს გაკვეთლ პირობებს არეულობის წარმოშობის თვალსაზრისით, მაინც არსებობს ვალდებულება მე-2 მუხლის საფუძველზე, რომ ხელისუფლების ხელთ არსებული პირები იღებდნენ სამედიცინო დახმარებას სიცოცხლისათვის საშიში დაავადებათა თუ დაზიანებების გამო⁵⁶.

2. მე-3 მუხლი – ნამების აკრძალვა

აღნიშნული გარანტიის განსაკუთრებული ხასიათი, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ არ შეიძლება მისგან გადახვევა, გულისხმობს იმას, რომ მოპყრობის სტანდარტზე, რომელსაც იგი მოითხოვს, არ შეიძლება ზეგავლენა მოახდინოს

⁵⁰ იხ. მაჰმუთ კაია (Mahmut Kaya) თურქეთის წინააღმდეგ, 22535/93, 28 მარტი, 2000, იფრან ბილგინი (Irfan Bilgin) თურქეთის წინააღმდეგ, 25659/94, 17 ივლისი 2001 და კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

⁵¹ იხ. განაცხადი 16734/90, დიუჟარდანი (Dujardin) და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ, 72 Dღ 236 (1991).

⁵² იხ. თავი ა.1. იმ შეზღუდვების თაობაზე, რომლებიც მთლიანად არ გამოორიციხებენ უფლებებსა და თავისუფლებებს.

⁵³ იხ. ბაზორკინა (Bazorkina) რუსეთის წინააღმდეგ, 69481/01, 27 ივლისი 2006.

⁵⁴ აზერბაიჯანი, ესპანეთი, იტალია, ლატვია, პორტუგალია, საფრანგეთი, სომხეთი არიან ის სახელმწიფოები, რომლებსაც ჯერაც არ მოუხდენიათ მე-13 ოქმის რატიფიკაცია.

⁵⁵ იხ. ოჯალანი (Öcalan) თურქეთის წინააღმდეგ, 46221/99, 12 მაისი, 2005 [GC].

⁵⁶ კენანი (Keenan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 27229/95, 3 აპრილი, 2001 და ანგელოვა (Angelouva) ბულგარეთის წინააღმდეგ, 38361/97, 13 ივნისი 2002.

კონფლიქტის ან არეულობის არსებობამ, მით უმეტეს, მოცემული გარანტია განმტკიცებულია ჟენევის კონვენციებისა და მისი ოქმების ანალოგიური მოთხოვნებით.

მართალია, ზემოაღნიშნული ნიშნავს იმას, რომ ფიზიკური და მორალური მოპყრობა, რომელიც უკვე შეფასებულია როგორც არასათანადო⁵⁷, არ შეიძლება გამართლდეს იმ სერიოზული პრობლემებისა და დაძაბულობების მომიზეზებით, რომლებსაც მსგავსი სიტუაციები გარდაუვლად წარმოშობს ან მათში გარეულ პირთა ქმედებების სავარაუდოდ უკანონო ხასიათით⁵⁸. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სათანადო ზომების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფას, რათა არასათანადო მოპყრობის საჩივრების პასუხად შესაბამისი ზომები იქნეს მიღებული. რეაგირების ვალდებულება გულისხმობს სრულფასოვანი და ეფექტიანი გამოძიების ჩატარებას⁵⁹. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ზემოაღნიშნულ სიტუაციებს შეიძლება გარკვეული დაბნეულობა ახლდეს თან და აგრეთვე უსაფრთხოების დაცვის მომიზეზებით შესაბამისი ზომები დაგვიანდეს.

შესაძლოა გამოძიება გარკვეული შეყოვნებით იყოს წარმოებული, სრული არაპროფესიონალიზმი და პასიურობა მიუღებელია. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ მიღებული იქნეს ზომები მტკიცებულების გასამაგრებლად და მოწმეთა ვინაობის დასადგენად.

ამასთან, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, რომ პირის დაზიანების თაობაზე მიცემული განმარტებები უმკაცრეს შემონმებას უნდა ექვემდებარებოდეს⁶⁰. ასეთ შემთხვევებში სისხლის სამართლის დევნის დაუყოვნებელი აღძვრა სავარაუდოდ დამნაშავეთა მიმართ შესაძლოა ვერ მოხერხდეს, მაგრამ სიტუაციის დარეგულირების შემდეგაც თუ ვერ მოხერხდა მათი პასუხისგებაში მიცემა, კონვენციის დარღვევას გამოიწვევს⁶¹. დაუშვებელია არა-

⁵⁷ იხ. ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 5310/71, 18 იანვარი, 1978, აქსოი (Aksoy) თურქეთის წინააღმდეგ, 21987/93, 18 დეკემბერი, 1996, აიდინი (Aydin) თურქეთის წინააღმდეგ, 23178/94, 25 სექტემბერი, 1997, [GC] სელმუნი (Selmouni) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 25803/94, 28 ივლისი, 1999 [GC], სათიკი (Satik) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 31866/96, 10 ოქტომბერი, 2000, რებოკი (Rehbock) სლოვაკეთის წინააღმდეგ, 29462/95, 28 ნოემბერი, 2000 და პოლტორაცკი (Poltoratskiy) უკრაინის წინააღმდეგ, 38812/97, 29 აპრილი, 2003.

⁵⁸ ჩაჰალი (Chahal) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 22414/93, 15 ნოემბერი, 1996 [GC].

⁵⁹ იხ. აიდინი (Aydin) თურქეთის წინააღმდეგ, 23178/94, 25 სექტემბერი, 1997 [GC], სელმუნი (Selmouni) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 25803/94, 28 ივლისი, 1999 [GC], ლაბიტა (Labita) იტალიის წინააღმდეგ, 26772/95, 6 აპრილი, 2000 [GC] და ჩიტაევი (Chitayev) და ჩიტაევი (Chitayev) რუსეთის წინააღმდეგ, 59334/00, 18 იანვარი, 2007.

⁶⁰ ტომაზი (თომასი) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 12850/87, 27 აგვისტო, 1992 და რიბისჩი (Ribitsch) ავსტრიის წინააღმდეგ, 18896/91, 4 დეკემბერი, 1995.

⁶¹ იხ. ეგმეზი (Egmez) კვიპროსის წინააღმდეგ, 30873/96, 21 დეკემბერი, 2000 და ალ ადსანი (Al-Adsani) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 35763/97, 21 ნოემბერი, 2001.

ჯეროვანი დაყოვნება სამედიცინო დახმარების განწვევას, როცა პირი, სავარაუდოდ, მე-3 მუხლის სანინალმდეგო ქმედებას დაექვემდებარა.⁶²

კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებამ შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ტრანსპორტის საშუალებებზე, რომლებსაც იყენებენ პატიმრების გადასაცვანად. მაგრამ აღნიშნულმა არ უნდა მიაღწიოს გარკვეულ მინიმალურ ზღვარს, რომლის იქითაც მე-3 მუხლი ირღვევა⁶³. ასეთი ვითარება ასევე შეიძლება მოქმედებდეს პატიმრობის პირობებზე, მაგრამ საჭიროა იმის უზრუნველყოფა, რომ პირობები, რომლებიც დიდი ძალისხმევით შეიძლება რამდენიმე დღის განმავლობაში ასატანი იყოს, ნორმად არ გადაიქცეს და არ გამოიწვიოს მე-3 მუხლის დარღვევა⁶⁴. ამას გარდა, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიენიჭოს იმ გარემოებას, რომ თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში არის მძიმე პირობები ინვალიდებისთვის, მიუხედავად იმისა, სად მიიღეს მათ დაზიანებები — კონფლიქტის/არეულობის პერიოდში თუ მანამდე⁶⁵. უსაფრთხოების კონტექსტი, შესაძლოა, ამართლებდეს პატიმრებზე მკაცრ მეთვალყურეობას, მაგრამ დაუშვებელია რაიმე ფორმის სენსორული იზოლაცია და განმეორებითი ჩხრეკა, ვინაიდან აღნიშნული მე-3 მუხლის დარღვევას გამოიწვევს.⁶⁶

თუ სახელმწიფო ვერ შეძლებს სათანადო ყურადღება გამოიჩინოს იმ პირთა პრობლემების მიმართ, რომელთა ნათესავებიც გაუჩინარდნენ, განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როდესაც, სავარაუდოდ, სახელმწიფო მოხელეები იყვნენ გარეულები, მე-3 მუხლი უმეტეს შემთხვევაში დარღვეულად ჩაითვლება⁶⁷.

მე-3 მუხლი აგრეთვე ავალდებულებს სახელმწიფოს, გაატაროს ღონისძიებები მონყვლად პირთა არასათანადო მოპყრობისგან დასაცავად⁶⁸. მდ-

გომარეობის ხასიათმა შეიძლება თავად მიუთითოს, თუ რა მოეთხოვება სახელმწიფოს მოცემულ დროს და ამ ვალდებულების უგულებელყოფა უპატიებელია.

სახელმწიფოები აგრეთვე ვალდებული არიან, არ გაგზავნონ პირი მეორე ქვეყანაში, სადაც იგი მე-3 მუხლის სანინალმდეგო მოპყრობის სერიოზულ საფრთხეს დაექვემდებარება. თუმცა აღნიშნული განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დეპორტაციისა და ექსტრადიციის კონტექსტში⁶⁹, მოთხოვნა შეიძლება გავრცელდეს აგრეთვე საომარი მოქმედებების შემთხვევებზეც.

ამას გარდა, მნიშვნელოვანია, რომ კონფლიქტისა თუ არეულობის დროს მიღებული ზომები სრულ იზოლაციას არ იწვევდნენ, ვინაიდან აღნიშნულიც მე-3 მუხლის სანინალმდეგო მოპყრობად ითვლება.⁷⁰

3. მე-4 მუხლი მონობისა და იძულებითი შრომის აკრძალვა

იძულებითი შრომის აკრძალვიდან, მონობისა და ყმობისგან განსხვავებით, შეიძლება გადახვევა, მაგრამ კონფლიქტისა თუ არეულობის მდგომარეობამ შეიძლება ნებისმიერ შემთხვევაში გაამართლოს ის ფაქტი, რომ სამსახური, „რომელიც დაკისრებულია საგანგებო მდგომარეობის ან უბედური შემთხვევის დროს, რაც საფრთხეს უქმნის საზოგადოების სიცოცხლეს ან კეთილდღეობას,“ დაიშვება.

ზემოაღნიშნული სამუშაოს საჭიროება მხოლოდ წარმოიშობა ისეთ პირობებში, როცა მე-15 მუხლიდან გადახვევა დაიშვება. ყველა შემთხვევაში სამუშაოს დაკისრებას უნდა ჰქონდეს მკაფიო იურიდიული საფუძველი და ნებისმიერ განსხვავებულ მოპყრობას უნდა ჰქონდეს გონივრული და ობიექტური გამართლება. პირველი ასპექტის განხილვა სასამართლოს არ მოუწია, მაგრამ რაც შეეხება მეორეს, სასამართლომ იმსჯელა „ჩვეულებრივ სამოქალაქო ვალდებულებების“ კონტექსტში⁷¹.

აღსანიშნავია, რომ სასამართლომ განაცხადა, ყმობას – იგი დაუშვებელია ნებისმიერ ვითარებაში – შეიძლება ადგილი ჰქონდეს სამუშაოს შესრულების მოთხოვნისას, რომელიც გამართლებული იქნებოდა, რომ არა თავისუფლების აღკვეთის უმძიმესი ფორმა⁷². სასამართლომ აგრეთვე

38719/97, 10 ოქტომბერი, 2002 და E და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 33218/96, 26 ნოემბერი, 2002.

⁶⁹ ზოერინგი (Soering) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 14038/88, 7 ივლისი, 1989 და აჰმედი (Ahmed) ავსტრიის წინააღმდეგ, 25964/94, 17 დეკემბერი, 1996.

⁷⁰ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

⁷¹ კარლჰაინც შმიტი (Karlheinz Schmidt) გერმანიის წინააღმდეგ, 13580/88, 8 ივლისი, 1994.

⁷² სილიადინი (Siliadin) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 73316/01, 26 ივლისი, 2005.

⁶² იხ. კუდლა (Kudla) პოლონეთის წინააღმდეგ, 30210/96, 26 ოქტომბერი, 2000, კენანი (Keenan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 27229/95, 3 აპრილი, 2001 და მაკგლინჩი (McGlinchey) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 50390/99, 29 აპრილი, 2003.

⁶³ იხ. ოჯალანი (Öcalan) თურქეთის წინააღმდეგ, 46221/99, 12 მაისი, 2005 [GC] და აჰმეთ ოზკანი (Ahmet Ozkan) თურქეთის წინააღმდეგ, 21689/93, 6 აპრილი, 2004.

⁶⁴ იხ. დუგოზი (Dougoz) საბერძნეთის წინააღმდეგ, 40907/98, 6 მარტი, 2000, პირსი (Peers) საბერძნეთის წინააღმდეგ, 28524/95, 19 აპრილი, 2001 და კალაშნიკოვი (Kalashnikov) რუსეთის წინააღმდეგ, 47095/99, 15 ივლისი, 2002, პოლტორაკი (Poltoratskiy) უკრაინის წინააღმდეგ, 38812/97, 29 აპრილი, 2003 და აჰმეთ ოზკანი (Ahmet Ozkan) თურქეთის წინააღმდეგ, 21689/93, 6 აპრილი, 2004.

⁶⁵ პრაისი (Price) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 33394/96, 10 ივლისი, 2001.

⁶⁶ იხ. ვალასინასი (Valasinas) ლიტვის წინააღმდეგ, 44558/98, 24 ივლისი, 2001 და ვან დერ ვენი (Van der Ven) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 50901/99, 4 აპრილი, 2003.

⁶⁷ იხ. იპეკი (Ipek) თურქეთის წინააღმდეგ, 25760/94, 17 თებერვალი, 2004.

⁶⁸ იხ. Z. და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 29392/95, 10 მაისი, 2001, D.P. და J.C გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ,

არ გაიზიარა მოსაზრება, რომ გახანგრძლივებული თავისუფლების აღკვეთა შეიძლება ყმობას გაუთანაბრდეს⁷³. მე-4 მუხლის დარღვევას ადგილი არ აქვს, როცა საზოგადოების რიგითი წევრები ასრულებენ გარკვეულ სამუშაოს სიცოცხლის გადასარჩენად და სასიცოცხლო მნიშვნელობის მომსახურების უზრუნველსაყოფად, მიუხედავად იმისა, რომ მსგავს ფუნქციებს ნორმალურ ვითარებაში სპეციალური სამსახურები ასრულებენ. მიუღებელი იქნებოდა ის, რომ პირთა ჯგუფი გამოცალკევებული ყოფილიყო მსგავსი სამუშაოების შესასრულებლად ეთნიკური, ენობრივი, ეროვნული, რასობრივი თუ რელიგიური ნიშნით. სამუშაოების შესრულებას თან არ უნდა ახლდეს თავისუფლების აღკვეთა.

სასამართლომ ღიად დატოვა შეკითხვა, თუ რა შემთხვევაში გამოირიცხება უფლება შინაგან მრწამსზე⁷⁴. მიუხედავად ამისა, შეიარაღებული კონფლიქტის გამო, განვევის ნებისმიერ შემთხვევაში, სამართლიანად უნდა გადაწყდეს შინაგან მრწამსზე დაფუძნებული მოთხოვნები (სადაც ეს ნებადართულია) და სამსახურზე უარის თქმის გამო (სადაც ეს ნებადართული არ არის) დაკისრებული ჯარიმები არ იყოს არათანაბარზომიერი⁷⁵. მე-13 ოქმის მოქმედებაც რომ გამოირიცხებოდეს, შეუძლებელია ასეთი უარის თქმის დაკმაყოფილება ბრძოლის ველზე იქნება თუ სხვაგან, მისაღები იყოს.

4. მე-5 მუხლი – თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის უფლება

როცა სახელმწიფოს ოფიციალურად არ აქვს გამოცხადებული საომარი ან საგანგებო მდგომარეობა, როცა დაშვებულია მე-15 მუხლის საფუძველზე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებებიდან გადახვევა, მე-5 მუხლის მოქმედებასთან დაკავშირებით შესაძლებელია უსაფრთხოების მძიმე პირობები მხედველობაში იქნეს მიღებული⁷⁶, მაგრამ ეს ვერ გაამართლებს თავისუფლების აღკვეთას იმ საფუძველით, რომელიც არ არის მითითებული მე-5 მუხლის პირველ პუნქტ-

⁷³ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].
⁷⁴ იხ. თილიმენოსი (Thlimmenos) საბერძნეთის წინააღმდეგ, 34369/97, 6 აპრილი, 2000 [GC] და სტეფანოვი (Stefanov) ბულგარეთის წინააღმდეგ, 32438/96, 3 მაისი, 2001. შდრ. კომისიის შეხედულება განაცხადი 10600/83, იოჰანსენი (Johansen) ნორვეგიის წინააღმდეგ, 44 Dლ 155 (1985) მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტისა და მე-9 მუხლის ერთობლიობაში წაკითხვა გულისხმობს, რომ სამხედრო სამსახურის ალტერნატიული სამსახურის დაკისრება დაიშვება შინაგანი მრწამსის მოსაზრებით.

⁷⁵ იხ. თილიმენოსი (Thlimmenos) საბერძნეთის წინააღმდეგ, 34369/97, 6 აპრილი, 2000 [GC].

⁷⁶ იხ. ბროგანი (Brogan) და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 11209/84, 11234/84, 11266/84 და 11386/85, 29 ნოემბერი, 1988 და მიურეი (Murray) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 14310/88, 28 ოქტომბერი, 1994 [GC].

ში⁷⁷, ან თავისუფლების აღკვეთას შესაბამისი უფლებამოსილების გარეშე⁷⁸.

ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია, რომ შეზღუდვა ვრცელდებოდეს მკაცრად შეზღუდულ ტერიტორიაზე⁷⁹. აგრეთვე მნიშვნელოვანია, რომ მიღებული იქნეს ზომები, რათა თავისუფლების აღკვეთა განხორციელდეს მხოლოდ სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ⁸⁰.

კონფლიქტისა თუ არეულობის პირობებში შესაძლებელია იყოს განსაკუთრებული საჭიროება, რომ პირის ვინაობა დადგინდეს მე-5 მუხლის პირველი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე⁸¹ ან გაეცეს პასუხი კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებაში გატარებულ ღონისძიებებთან დაკავშირებით⁸². განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ამ უფლებამოსილებათა ბოროტად გამოყენება არ იქნეს დაშვებული. ასეთ შემთხვევებში თვითნებობამ შესაძლებელია გაუგებრობა გამოიწვიოს და მდგომარეობა დაძაბოს, რაც ძალის გამოყენებით მთავრდება. თუ არ იქნება წარმოებული შესაბამისი ჩანაწერები პირის თავისუფლების აღკვეთის შესახებ, შეიძლება დადგინდეს თვითნებობა⁸³. ასეთი დასკვნა შეიძლება გაკეთდეს, როცა ხელისუფალთ არ ძალუძთ, ახსნან, თუ რატომ იყო პირი თავისუფლებამოსილებით⁸⁴.

როდესაც პირები დაკავებული არიან დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებით, ეჭვის გონივრულობა, რომელიც აღნიშნული დაკავების მართლზომიერებისთვის მოითხოვება, შეიძლება მხედველობაში იღებდეს კონფლიქტისა და არეულობის გარემოებებს, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთ შემთხვევაში დაშვებულია ანონიმურ ინფორმაცორთა ინფორმაციაზე დაყრდნობა, სავარაუდო დანაშაულის ჩადენაში კონკრეტულად ამ პირის შესაძლო მონაწილეობას მაინც გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს⁸⁵.

დაკავების მიზეზები დაუყოვნებლივ უნდა იქნეს

⁷⁷ ლოლესი (Lawless) ირლანდიის წინააღმდეგ (No 3), 332/57, 1 ივლისი, 1961.

⁷⁸ ელჯი (Elci) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 23145/93 და 25091/94, 13 ნოემბერი, 2003.

⁷⁹ იხ. ამური (Amuur) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 19776/92, 25 ივნისი, 1996.

⁸⁰ რიერა ბლუმე (Riera Blume) და სხვები ესპანეთის წინააღმდეგ, 37680/97, 14 ოქტომბერი, 1999.

⁸¹ განაცხადი 16810/90, რეინტენსი (Reyntjens) ბელგიის წინააღმდეგ, 73 DR 136 (1992).

⁸² განაცხადები 8022/77, 8025/77 და 8027/77, მაკვეი (McVeigh), ო'ნელი (O'Neill) და ევანსი (Evans) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 25 DR 15 (1981).

⁸³ აჰმეთ ოზკანი (Ahmet Ozkan) თურქეთის წინააღმდეგ, 21689/93, 6 აპრილი, 2004.

⁸⁴ ჩიტაევი (Chitayev) და ჩიტაევი (Chitayev) რუსეთის წინააღმდეგ, 59334/00, 18 იანვარი, 2007.

⁸⁵ მიურეი (Murray) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 14310/88, 28 ოქტომბერი, 1994 [GC] და არა გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 37555/97, 16 ოქტომბერი, 2001.

განმარტებული. მოცემული მოთხოვნა არ არის შესრულებული, თუ პირს მიზეზები განემარტება დაკავებიდან რამდენიმე საათის შემდეგ⁸⁶. თუ სახელმწიფოს არ აქვს განცხადება გაკეთებული კონვენციის მე-5 მუხლიდან გადახვევის თაობაზე, დაუშვებელია გაშვებული იქნეს ის ჩვეული ვადები, რომლებიც დადგენილია პირის სასამართლოს წინაშე წარსადგენად მისი პატიმრობის საკითხის გადასაწყვეტად⁸⁷. თუნდაც იყოს გადახვევის შესახებ განცხადება, შვიდ დღეზე მეტხანს დაგვიანება კონვენციით ვერ გამართლდება. ასეთი გაჭიანურების შემთხვევაში უნდა იყოს რაიმე სხვა გარანტია თვითნებობის სანაღმდეგოდ, მაგალითად, დამოუკიდებელი იურიდიული კონსულტაციის ხელმისაწვდომობა, სამედიცინო მომსახურება და დაკავების კანონიერების გასაჩივრების ცალსახა უფლება⁸⁸. თითოეული გადაწყვეტილება დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი პირის გათავისუფლების თაობაზე მაინც უნდა ემყარებოდეს იმ შეფასებას, თუ რამდენად არსებობს გაქცევის, მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის, შემდგომ დანაშაულობათა ჩადენის და საზოგადოებრივ წესრიგზე უარყოფითი ზეგავლენის საფრთხე და გარემოებები, რომლებიც, სავარაუდოდ, შეიძლება ადასტურებდნენ რომელიმე ამ საფუძვლის არსებობას, არ შეიძლება ამართლებდნენ პატიმრობის შეწყვეტაზე ავტომატურ უარის თქმას⁸⁹.

როდესაც პირი განგრძობითად იმყოფება პატიმრობაში, საჭიროა, პატიმრობის მართლზომიერების შემოწმებაზე უზრუნველყოფილი იქნეს პერიოდული სასამართლო კონტროლი, პირის გათავისუფლების უფლებამოსილებით, თუკი გამამართლებელ გარემოებებს ადგილი არ აქვს. უფრო მეტიც, შესაბამისი ღონისძიებები უნდა განხორციელდეს, რათა ასეთი პატიმრობა არ გაჭიანურდეს, თუმცა კონტექსტი ასეთ შემთხვევაში შეიძლება ლეგიტიმური გარემოება იყოს, რომელიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული⁹⁰.

კონფლიქტის კონტექსტსა და აგრეთვე გადახვევის შესახებ სახელმწიფოს განცხადებას შეუძლია გამართლოს პრევენციული პატიმრობის ღონისძიება. ეს განსაკუთრებით შეეხება იმ შემთხვევებს, როცა ვერ ხერხდება პირის პასუხისმგებლობაში მიცემა (დაუშვებელია შესაბამისი მტკიცებულების გამყლავება) ან ალტერნატიული ღონისძიება პირის ქვეყნიდან გაძევების სახით არ არსებობს⁹¹. ასეთ შემთხვევებშიც აუცილებელია წარმოდგენილი იქნეს სერიოზული მტკიცებულებები შესაბამისი პირების წინააღმდეგ და უნდა არსებობდეს შესაბამისი სამართალწარმოება, რომელიც შესაძლებლობას მისცემდა პირს, პერიოდულად გაესაჩივრობინა მსგავსი ღონისძიებების გამოყენების საჭიროება და საფუძვლიანობა. აღნიშნული სამართალწარმოება არ არის აუცილებელი იყოს სასამართლო ხასიათის, მაგრამ უნდა იყოს დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი. პრევენციულ დაკავებას დაქვემდებარებული პირი, როგორც ნებისმიერი სხვა თავისუფლებააღკვეთილი ადამიანი⁹², უნდა ინარჩუნებდეს უფლებას, პერიოდულად გასაჩივროს მისი დაკავების კანონიერება, ამას გარდა, აუცილებელია, რომ გაკეთდეს შესაბამისი ჩანაწერები, რათა ხელისუფალთ ყოველთვის შეეძლოთ შესაბამის პირთა კოორდინატების დადგენა⁹³.

ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ გაჭიანურება შეიძლება გამონვეული იყოს კონფლიქტის და არეულობის პირობებში, ყოველმხრივი და ქმედითი გამოძიების შედეგად, უნდა შეიძლებოდეს მტკიცება, რომ პირს თავისუფლება აღეკვეთა და მას შემდეგ გაუჩინარდა⁹⁴.

საბოლოო ჯამში, თუ პირს თავისუფლება აღეკვეთა მე-5 მუხლის დარღვევით, მას უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, მიიღოს კომპენსაცია, თუმცა ადვილი წარმოსადგენია, რომ აღნიშნული შეიძლება გადაიდოს კონფლიქტის ბუნებიდან გამომდინარე⁹⁵.

⁸⁶ Fox, Campbell da Hartley გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 12244/86, 12245/86 და 12383/86, 30 აგვისტო, 1990.

⁸⁷ ბროგანი (Brogan) და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 11209/84, 11234/84, 11266/84 და 11386/85, 29 ნოემბერი, 1988. იხ. აგრეთვე (Ahmet Ozkan) თურქეთის წინააღმდეგ, 21689/93, 6 აპრილი, 2004.

⁸⁸ იხ. ბრანიგანი (Brannigan) და მაკბრაიდი (McBride) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 14553/89 და 14554/89, 26 მაისი 1993, აქსოი (Aksoy) თურქეთის წინააღმდეგ, 21987/93, 18 დეკემბერი, 1996, საკიკი (Sakik) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 23878/94, 23879/94; და 3880/94, 26 ნოემბერი, 1997, დემირი (Demir) თურქეთის წინააღმდეგ, 21380/93, 21381/93 და 21383/93, 23 სექტემბერი, 1998, მარშალი (Marshall) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (განჩინება), 41571/98, 10 ივლისი, 2001, ნურეი სენი (Nuray Sen) თურქეთის წინააღმდეგ, 41478/98, 17 ივნისი, 2003 და ბილენი (Bilgen) თურქეთის წინააღმდეგ, 34482/97, 21 თებერვალი, 2006.

⁸⁹ კაბალერო (Caballero) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 32819/96, 8 თებერვალი 2000.

⁹⁰ იხ. კერი (Kerr) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (განჩინება),

40451/98, 7 დეკემბერი, 1999, აჰმეთ ოზკანი (Ahmet Ozkan) თურქეთის წინააღმდეგ, 21689/93, 6 აპრილი, 2004 და იურტასი (Yurttas) თურქეთის წინააღმდეგ, 25143/94 და 27098/95, 27 მაისი, 2004.

⁹¹ ლოლესი (Lawless) ირლანდიის წინააღმდეგ (No 3), 332/57, 1 ივლისი, 1961 და ირლანდია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 5310/71, 18 იანვარი, 1978.

⁹² იხ. საკიკი (Sakik) თურქეთის წინააღმდეგ, 23878/94, 23879/94; და 3880/94, 26 ნოემბერი, 1997 და ბილენი (Bilen) თურქეთის წინააღმდეგ, 34482/97, 21 თებერვალი, 2006.

⁹³ კურტი (Kurt) თურქეთის წინააღმდეგ, 24276/94, 25 მაისი, 1998, კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი 2001 [GC], იპეკი (Ipek) თურქეთის წინააღმდეგ, 25760/94, 17 თებერვალი, 2004 და ჩიტაევი (Chitayev) და ჩიტაევი (Chitayev) რუსეთის წინააღმდეგ, 59334/00, 18 იანვარი, 2007.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ ჩიტაევი (Chitayev) და ჩიტაევი (Chitayev) რუსეთის წინააღმდეგ, 59334/00, 18 იანვარი, 2007.

5. მე-6 მუხლი – უფლება სამართლიან სასამართლო განხილვაზე

სავარაუდოდ, კონფლიქტისა და არეულობის პერიოდში, განსაკუთრებით ეს ეხება თავად კონფლიქტის ზონებს, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სტანდარტული სისტემა მნიშვნელოვანი წინხის ქვეშ ექცევა. თუმცა ეჭვგარეშეა, რომ ასეთ შემთხვევებში სასამართლოების ზემოგანხილული⁹⁶ ფუნქცია, იმოქმედონ გარანტიის სახით, იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ სამართლიან სამართალწარმოებასთან მიმართებით ყოველგვარი კომპრომისი დაუშვებელია.

ამრიგად, თუმცა შესაძლოა, სპეციალური სასამართლოების ფუნქციონირებას კანონმდებელი უშვებდეს, მაგრამ მათი დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველყოფა აუცილებელია⁹⁷. აღნიშნული მოთხოვნა პრინციპულად ვერ ჩაითვლება შესრულებულად სამხედრო სასამართლოების მიერ სამოქალაქო პირების გასამართლების შემთხვევაში⁹⁸. და მაინც, თუ სახელმწიფოს მიერ მეორე ქვეყნის ოკუპაციის კანონიერება ეჭვს იწვევს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ იქ მოქმედი სასამართლოები ამ მოთხოვნას ყველა შემთხვევაში არღვევენ⁹⁹.

მიუხედავად უშიშროების კონტექსტისა, რაც ახასიათებს კონფლიქტის და არეულობის ზონებს, არსებითი მნიშვნელობა აქვს დამოუკიდებელი იურიდიული კონსულტაციის ხელმისაწვდომობას დაკავების ადრეულ სტადიაზევე, განსაკუთრებით მაშინ, როცა დაკავების თანმხლებ დაკითხვას შეიძლება პირის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემა მოჰყვეს და როცა პირი სრულ იზოლაციაში იმყოფება¹⁰⁰.

მიუხედავად ზემოთ აღნიშნულისა, უსაფრთხოების მიზნით, დაბრკოლება არ უნდა შეექმნას იმ ადვოკატების შემონახვას, რომლებიც აღნიშნულ კონსულტაციას და შემდგომ წარმომადგენლობას გასწევენ. მათი დამოუკიდებლობა უნდა იყოს გარანტირებული. ასევე დაუშვებელია აღნიშნულ შემთხვევებში სამხედრო ძალების ადვოკატების მიერ მომსახურების განევა¹⁰¹. ინფორმაციის გაცემაზე უარის თქმისთვის სასჯელის დაკისრება იმ

გარემოებებში, რომლებიც გარდაუვლად გამოიწვევდა პირის აღიარებას მის მიერ დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობის თაობაზე, თვითინკრიმინაციის აკრძალვას ეწინააღმდეგება, როცა ინფორმაცია ფაქტობრივად გამოიყენება სისხლისსამართლის დევნის დასაწყებად¹⁰². უფრო მეტიც, შეიძლება გაკეთდეს გარკვეული დასკვნა იმ საკითხებთან დაკავშირებით, თანამშრომლობაზე უარის თქმისა, რომლებიც ცხადად მოითხოვს განსასჯელისგან მათში მონაწილეობის თაობაზე განმარტების მიცემას¹⁰³, არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ სრული ანგარიში გაენიოს პირის მიერ კითხვებზე პასუხების გაცემაზე უარის თქმას¹⁰⁴. უსაფრთხოების კონტექსტი შესაძლოა ხელს უშლიდეს დაცვის არსებით მოწმეებს პროცესზე დასწრებაში და ასეთ შემთხვევებში სამართალწარმოების გაგრძელება და პირის მსჯავრდება შეიძლება უსამართლოდ ჩაითვალოს¹⁰⁵. იგივე კონტექსტმა შეიძლება გამოიწვიოს მტკიცებულების ან საკუთარი ვინაობის განსასჯელისთვის გამჟღავნების სურვილის არქონა. თუმცა ორივე შემთხვევა დაიშვება, როცა სამართალწარმოების სამართლიანი ხასიათი საერთო ჯამში არ ზიანდება, სავარაუდოდ, დაუშვებელი მსგავსი მტკიცებულება ან მოწმე იყოს პირის მსჯავრდებისთვის არსებითი საფუძველი¹⁰⁶. ვერ ვიტყვით, რომ მსგავსი რამ შეიძლება გამართლდეს გარდაუვალი მდგომარეობის საფუძველზეც კი, ვინაიდან აღმკვეთ პატიმრობაზე ნაკლებად დრაკონული ღონისძიება, სავარაუდოდ, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს¹⁰⁷.

მე-8 მუხლით უზრუნველყოფილი პირადი ცხოვრების პატივისცემაზე უფლების დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება შეიძლება გამოყენებული იქნეს სისხლის სამართლის საქმეზე იმდენად, რამდენაც სასამართლო განხილვა უსამართლოდ არ გადაიქცევა. ეს კი შეიძლება მოხდეს იმ შემთხვევაში, როცა აღიარების ნებაყოფლობითობა¹⁰⁸ ან თავად მტკიცებულების ნამდვილო-

¹⁰² ჰინი (Heaney) და მაკგინესი (McGuinness) ირლანდიის წინააღმდეგ, 34720/97, 21 დეკემბერი, 2000.

¹⁰³ ჯონ მიურეი (John Murray) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 18731/91, 8 თებერვალი, 1996 [ჩჩ].

¹⁰⁴ კონდრონი (Condron) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 35718/97, 2 მაისი, 2000.

¹⁰⁵ შდრ. ვერ მოხერხდა მოწმის დაკითხვა, რამაც შეადგინა მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის დარღვევა საქმეზე AM იტალიის წინააღმდეგ, 37019/97, 14 დეკემბერი, 1999 და ლუკა (Luca) იტალიის წინააღმდეგ, 33354/96, 27 თებერვალი, 2001.

¹⁰⁶ იხ. დორსონი (Doorson) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 20524/92, 26 მარტი, 1996, (Van Mechelen) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 21363/93, 21364/93 და 21427/93, 23 აპრილი, 1997, როუი (Rowe) და დევისი (Davis) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 28901/95, 16 თებერვალი, 2000 [ჩჩ], P G და J H გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 44787/98, 25 სექტემბერი, 2001 და ჰულკი გიუნესი (Hulki Günes) თურქეთის წინააღმდეგ, 28490/95, 19 ივნისი, 2003.

¹⁰⁷ იხ. მსჯელობა მე-5 მუხლთან დაკავშირებით.

¹⁰⁸ ალანი (Allan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 48539/99, 5 ნოემბერი, 2002.

⁹⁶ იხ. თავი ა.2.

⁹⁷ ინჯალი (Incal) თურქეთის წინააღმდეგ, 22678/93, 9 ივნისი, 1998 [GC], სადაკი (Sadak) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 29900/96, 29901/96, 29902/96 და 29903/96, 17 ივლისი, 2001.

⁹⁸ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid. იხ. ჯონ მიურეი (John Murray) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 18731/91, 8 თებერვალი, 1996 [GC], Magee გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 28135/95, 6 ივნისი, 2000 და ბრენანი (Brennan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 39846/98, 16 ოქტომბერი, 2001.

¹⁰¹ ჩახალი (Chahal) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 22414/93, 15 ნოემბერი, 1996 [GC].

ბა¹⁰⁹ ექვს ინვესს. უფრო მეტიც, უსაფრთხოების ინტერესები ვერ გამოდგება იმის გასამართლებლად, რომ სასამართლო სხდომა საჯაროდ არ გაიმართა, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ შესაძლებელია ზომები იქნეს მიღებული მოწმის ვინაობის განსაჯაროების თავიდან ასაცილებლად¹¹⁰. აღნიშნული არ შეუშლიდა ხელს სასამართლო პროცესზე დამსწრეთა შემომწმებას და სხდომის გამართვა უსაფრთხო ადგილას, მაგალითად ციხეში, საგარაუდოდ, სრულ შესაბამისობაში იქნებოდა, თუკი, იმავდროულად, საზოგადოების დასასწრებად ზომები კეთილსინდისიერად იქნებოდა მიღებული¹¹¹. კონფლიქტი და არეულობა პირის სასამართლოს წინაშე წარდგენას ართულებს და ეს ნებისმიერი წინასწარი პატიმრობის ხანგრძლივობის გონივრულობის შეფასებისას ლეგიტიმურ ფაქტორად ჩაითვლება. და მაინც, საჭიროა დამტკიცდეს, რომ გამუდმებული ძალისხმევა მიმართული იყო სასამართლო სხდომის გასამართლად. იგივე ეხება სამოქალაქო სამართალწარმოების გამართვის დამაბრკოლებელ გარემოებებს¹¹². აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში სამხედრო მოსამართლის მონაწილეობა დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობისთვის ისეთ საფრთხეს არ წარმოადგენდეს, როგორც სისხლის სამართლის საქმეებში¹¹³. როგორც უკვე აღინიშნა¹¹⁴, კონფლიქტისა და არეულობის მდგომარეობის განმუხტვის საშუალებად ამნისტიის გამოცემა შესაძლოა მისაღები იყოს¹¹⁵, მაგრამ იგივე მიზეზით სამოქალაქო სარჩელის აკრძალვა ამ თუ სხვა მიზეზის (მაგ., სასამართლოების ხარჯები და გადატვირთულობა) გამო, სასამართლოს ხელმისაწვდომობაზე უფლების გაუმართლებელ უგულვებლყოფად განიხილება¹¹⁶.

6. არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე

კონფლიქტისა და არეულობის დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს იმის უზრუნველყოფას, რომ დანაშაულის შემადგენლო-

¹⁰⁹ ხანი (Khan) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 35394/97, 12 მაისი, 2000.

¹¹⁰ დორსონი (Doorson) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 20524/92, 26 მარტი, 1996 და ვან მეხელენი (Van Mechelen) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 21363/93, 23 აპრილი, 1997.

¹¹¹ შდრ. რიპანი (Riepan) ავსტრიის წინააღმდეგ, 35115/97, 15 ივნისი, 2000.

¹¹² შდრ. აგა (Agga) საბერძნეთის წინააღმდეგ (no. 1), 37439/97, 25 იანვარი, 2000 რომელიც შეეხებოდა ადვოკატების გაფიცვასთან დაკავშირებით ზომების მიუღებლობას.

¹¹³ იავუზი (Yavuz- თურქეთის წინააღმდეგ (dec.), 29870/96, 25 მაისი, 2000.

¹¹⁴ იხ. მსჯელობა მე-2 მუხლთან დაკავშირებით.

¹¹⁵ იხ. განაცხადი 16734/90, დიუჟარდანი (Dujardin) და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ, 72 DR 236 (1991).

¹¹⁶ Stran Greek Refineries და Stratis Andreadis საბერძნეთის წინააღმდეგ, 13427/87, 9 დეკემბერი, 1994 და ალ ადსანი (Al-Adsani) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 35763/97, 21 ნოემბერი, 2001.

ბის რეტროსპექტივაში გათვალისწინების აკრძალვა სათანადოდ არის დაცული არა მხოლოდ იმიტომ, რომ გადაუდებლობის გამო, შესაძლებელია ისე გამოწვევით ვერ შემონმდეს გატარებული ღონისძიებები, როგორც ამას კანონმდებლობა ნორმალურ პირობებში უზრუნველყოფდა. თუმცა სასამართლო აღიარებს, რომ კანონების აბსოლუტური სიზუსტე შეუძლებელია მიღწეულ იქნეს¹¹⁷, მაინც ითხოვს, რომ რეგულირებული ქმედების ფარგლები საკმარისად ზუსტი იყოს, რათა პირმა თავისი ქცევა შესაბამისად წარმართოს. საერთოდ, სასამართლო მიიჩნევს, რომ პირმა აღნიშნული შეიძლება მოახერხოს იურისტის დახმარებითაც. ვინაიდან ეს უკანასკნელი კონფლიქტისა და არეულობის პირობებში ადვილად ხელმისაწვდომი არაა, სავარაუდოდ, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ნორმატიული აქტების სიცხადეს, რათა პირმა მათი გაგება იურისტის დახმარებითაც შეძლოს.

თანაბრად მნიშვნელოვანია, რომ უკუგდებული იქნეს სასჯელების რეტროსპექტივაში გაზრდის (ახალი სასჯელების შემოღება, არსებული სანქციების დამძიმება¹¹⁸) ცდუნება, მიუხედავად პოტენციური პრევენციული ეფექტისა, რაც ამას მომავალი ნორმიდან გადახრილი ქცევისთვის შეიძლება ჰქონდეს. თუმცა მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტში მოცემული გამონაკლისით, საერთაშორისო სამართლის ვალდებულებების შესასრულებლად რიგი ქმედებების კრიმინალიზაცია და დასჯადობა დაშვებულია¹¹⁹. მათ შორის იგულისხმება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით აკრძალული ქმედებები, რომლებსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს კონფლიქტისა და არეულობის დროს.

7. მე-8 მუხლი - უფლება პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემაზე

კონფლიქტის ზონაში არსებული ვითარება კიდევ უფრო აუცილებელს ხდის კომუნიკაციებზე მეთვალყურეობასა და მოსმენას. თუმცა დღეს შესაძლებელია, რომ შემოღებული იქნეს ნებართვის სისტემა, რომელიც არ ეფუძნება სასამართლოს წინასწარ გადანყვეტილებას, თვითნებობის თავიდან აცილე-

¹¹⁷ კანტონი (Cantoni) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 17862/91, 15 ნოემბერი, 1996.

¹¹⁸ როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეზე უელში (Welch) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 17440/90, 9 თებერვალი, 1995 და ბასკაია (Baskaya) და ოკჩუგლუ (Okcuoglu) თურქეთის წინააღმდეგ, 23536/94 და 24408/94, 8 ივლისი, 1999 [GC].

¹¹⁹ აღნიშნული საფუძვლით ორი განაცხადი არ იქნა მიღებული არსებითად განსახილველად: Kolk და Kislyiy ესტონეთის წინააღმდეგ (განჩინება), 23052/04 და 24018/04, 17 იანვარი, 2006. ეს ასპექტი აგრეთვე ნამოიჭრა, მაგრამ არ განმტკიცდა საქმეებზე შტრელცი (Streletz), კესლერი (Kessler) და კრენცი (Krenz) გერმანიის წინააღმდეგ, 34044/96, 35532/97 და 44801/98, 23 მარტი, 2001 [GC]. იხ. აგრეთვე K-H W გერმანიის წინააღმდეგ, 37201/97, 22 მარტი, 2001 [GC].

ბის მიზნით, არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ მსგავსი სისტემა მაინც რეგულირდებოდეს ობიექტური კრიტერიუმებით და ექვემდებარებოდეს ზედამხედველობის ალტერნატიულ ფორმას¹²⁰.

ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ გზით მოპოვებული ინფორმაცია შეიძლება შემდგომში გამოყენებული ან გამოქვეყნებული იქნეს სხვა მიზნებისთვის¹²¹. უფრო მეტიც, პირის ცხოვრების ინტიმურ ასპექტებში ჩაძიება უშიშროების ინტერესებზე დაყრდნობით, ავტომატურად ვერ გამართლდება. საჭირო იქნება განსაკუთრებით დამაჯერებელი მიზეზების დადგენა¹²².

დაუშვებელია პირად ცხოვრებაში ჩარევა პირადობის მოწმობის ტარებისა და პოლიციისა თუ სამხედრო შენაერთებისთვის მისი წარდგენის ვალდებულებიდან გამომდინარე იმდენად, რამდენადაც აღნიშნული არ შეიცავს რაიმე პირად ინფორმაციას¹²³ და მსგავსი მოთხოვნა, სავარაუდოდ, არსებითია კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებაში.

ზემოაღნიშნულ კონტექსტში შეიძლება რთული იყოს ბავშვებისთვის მეურვეობის მინიჭების დავების გადაწყვეტა. ამ დროს აუცილებელია, გატარდეს ყველა შესაძლო ღონისძიება, რათა ხელისუფლების ნაუცბათევემა თუ გაჭიანურებულმა მოქმედებებმა ბავშვების და მშობლების ინტერესები არ შელახოს¹²⁴. უფრო მეტიც, თუმცა კონფლიქტისა და არეულობის დროს დისლოკაციასა და შეზღუდულ გადაადგილებას აუცილებლად ექნება უარყოფითი შედეგი ოჯახების ერთიანობაზე, ხელისუფლება მაინც ვალდებულია, მოერიდოს ბარიერების შექმნას და მიიღოს პოზიტიური ზომები ოჯახების გაერთიანების უზრუნველსაყოფად¹²⁵.

უფრო მეტიც, თუმცა ნებისმიერი ძალის გამოყენების კანონზომიერი საჭიროება, რომელიც სახლების დანგრევას იწვევს, ნაჩვენები უნდა იყოს¹²⁶, უსახლკაროდ დარჩენილთათვის თავშესაფრის მისაცემად ქონების რეკვიზიცია შესაძლებელია გამართლებულ იქნეს¹²⁷ ან სულაც სავალდებულო¹²⁸.

¹²⁰ კლასი (Klass) და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ, 5029/71, 6 სექტემბერი 1978 და ლიანდერი (Leander) შვედეთის წინააღმდეგ, 9248/81, 26 მარტი, 1987.

¹²¹ პეკი (Peck) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 44647/98, 28 იანვარი, 2003.

¹²² ლუსტიგ პრინი (Lustig-Prean) და ბეკეტი (Beckett) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 44647/98, 27 სექტემბერი, 1999 და სმიტი (Smith) და გრეიდი (Grady) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 33985/96 და 33986/96, 27 სექტემბერი, 1999.

¹²³ განაცხადი 16810/90, რეინტიენსი (Reyntjens) ბელგიის წინააღმდეგ, 73 DR 136 (1992).

¹²⁴ P, C და S გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 56547/00, 16 ივლისი, 2002.

¹²⁵ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

¹²⁶ იოილერი (Yöyler) თურქეთის წინააღმდეგ, 26973/95, 24 ივლისი, 2003.

¹²⁷ იხ. მსჯელობა დამატებითი ოქმის პირველ მუხლთან დაკავშირებით.

¹²⁸ იხ. ნოაკი (Noack) და სხვები გერმანიის წინააღმდეგ (განჩინება), 46346/99, 25 მაისი, 2000.

და მაინც, მიუხედავად იმისა, რომ საკუთარი სახლ-კარის ხელმისაწვდომობის შეზღუდვა შეიძლება პოლიციისა და საომარი მოქმედებების ლეგიტიმური შედეგი იყოს¹²⁹, მათი განგრძობითი მოქმედება გადასინჯვას უნდა ექვემდებარებოდეს და შეწყდეს, როგორც კი მათი საჭიროება აღარ იქნება¹³⁰.

8. მე-9 მუხლი – აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება

მთელ რიგ საქმეზე სასამართლომ აღიარა, რომ ღვთისმსახურება შეიძლება ლეგიტიმურად შეიზღუდოს საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, წესრიგისა და ჯანმრთელობის მიზნებისთვის.

ასეთი მოსაზრებები, ცხადია, თავს იჩენს რელიგიური სიმბოლოების ტარებასთან დაკავშირებით, თუნდაც პირი გამომწვევად არ იქცეოდეს. ან კიდევ, შესაძლოა გარკვეულ დროსა თუ ადგილას რელიგიური მსახურების აღსრულებამ განსაკუთრებით დაძაბოს მდგომარეობა. მიუხედავად ამისა, ასეთი რისკის თაობაზე დასაბუთებული მოსაზრება უნდა არსებობდეს¹³¹.

აღნიშნული შეზღუდვები, ისევე როგორც პირზე დაკისრებული ვალდებულება, მხოლოდ შინ ეწოდეს ღვთისმსახურებას იმ მიზეზების გამო, რომელიც არ უკავშირდება ამა თუ იმ აღმსარებლობას¹³², არ უნდა გრძელდებოდეს იმაზე მეტად, რაც აუცილებელი არ არის და, ცხადია, არ უნდა იქნეს გამოყენებული იმდაგვარად, რომ რელიგიური ღვთისმსახურება სრულიად შეუძლებელი გახადოს¹³³. იგივე შეიძლება ითქვას რელიგიურ ღვთისმსახურებაზე სამართალდამცავი ორგანოების და სამხედრო ძალების ნევრების მიერ დაკისრებულ ფუნქციურ მოთხოვნებთან დაკავშირებით¹³⁴.

9. მე-10 მუხლი – გამოხატვის თავისუფლება

კონფლიქტისა და არეულობისთვის დამახასიათებელ დაძაბულ ვითარებაში შესაძლოა, გარკვეულ თემებზე მსჯელობა მიზანშეწონილი არ იყოს. მაგრამ, თუ არ არსებობს ძალადობისკენ

¹²⁹ იხ. სლივენკო (Slivenko) ლატვიის წინააღმდეგ, 48321/99, 9 ოქტომბერი, 2003 [GC]

¹³⁰ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

¹³¹ იხ. ლეილა საჰინი (Leyla Sahin) თურქეთის წინააღმდეგ, 44774/98, 10 ნოემბერი, 2005 [GC], ჰასანი (Hasan) და ჩაუში (Chaush) ბულგარეთის წინააღმდეგ, 30985/96, 26 ოქტომბერი, 2000 [GC], სერიფი (Serif) საბერძნეთის წინააღმდეგ, 38178/97, 14 დეკემბერი, 1999 Metropolitan Church of Bessarabia და სხვები მოლდოვას წინააღმდეგ, 45701/99, 13 დეკემბერი, 2001 და აგა (Agga) საბერძნეთის წინააღმდეგ (ნო.2), 50776/99 და 52912/99, 17 ოქტომბერი, 2002.

¹³² იხ. მსჯელობა მე-4 ოქმის მე-2 მუხლთან დაკავშირებით.

¹³³ იხ. Cha'are Shalom ve Tsedek საფრანგეთის წინააღმდეგ, 27417/95, 27 ივნისი, 2000 [GC] და კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

¹³⁴ იხ. კალაჩი (Kalac) თურქეთის წინააღმდეგ, 20704/92, 1 ივლისი, 1997.

პირდაპირი მონაწილეობა ან პირებს შორის მტრული დამოკიდებულება, სასამართლო მხოლოდ მაშინ დაეთანხმება მსგავსი მსჯელობისთვის ხელის შეშლას, თუ წარმოდგენილი იქნება უნესრიგობის საფრთხის დამადასტურებელი მნიშვნელოვანი მტკიცებულება¹³⁵. თუმცა ასეთი ნაქეზება, შეიძლება შეადგენდეს წარსულში გაკეთებული განცხადებებისთვის დასჯის და მათი შემდგომი გავრცელებისთვის ხელის შეშლის გამამართლებელ საფუძველს. ეს განსაკუთრებით შეეხება იმ შემთხვევებს, როცა განცხადებების ენა გამორჩეულად გესლიანია, თესავს სიძულვილს და ქადაგებს ძალადობას¹³⁶. და მაინც, საჭიროა, რომ მკვეთრად ფორმულირებული კრიტიკა არ ავურიოთ ნაქეზებაში¹³⁷, გატარებული ღონისძიება ცალსახად იყოს დასაბუთებული¹³⁸, დაკისრებული სანქციები არ იყოს ზედმეტად მკაცრი და არათანაბარზომიერი¹³⁹, შეზღუდვები განმეორებაზე არ იყოს ზღვარგადასული ან დროში განელილი¹⁴⁰.

კონფლიქტებისა და არეულობის დროს მედია საშუალებები და მათი თანამშრომლები თავიანთი სიუჟეტებისა და კომენტარების გამო, ადვილად შეიძლება შეიქნენ მტრულად განწყობილთა მხრიდან ძალადობის და დაშინების მსხვერპლი. ასეთ შემთხვევებზე სახელმწიფომ თვალის არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დახუჭოს. პირიქით, იგი ვალდებულია, მიიღოს ადეკვატური დაცვისა და საგამოძიებო ზომები¹⁴¹. თავდაცვა და უსაფრთხოების მოსაზრებები შეიძლება ამართლებდეს ინფორმაციის გავრცელებაზე დაწესებულ შეზღუდვებსა და აკრძალვებს, მაგრამ იმ დრომდე, ვიდრე აღნიშნული ღონისძიებები ნამდვილად შედეგის მომტანია.¹⁴²

¹³⁵ პიერმონი (Piermont) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 15773/89 და 15774/89, 27 აპრილი, 1995 და კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

¹³⁶ იხ. იერსილდი (Jersild) დანიის წინააღმდეგ, 15890/89, 23 სექტემბერი, 1994 [GC], ზანა (Zana) თურქეთის წინააღმდეგ, 18954/91, 25 ნოემბერი, 1997 [GC], სურეკი (Surek) თურქეთის წინააღმდეგ (Nos 1 და 3), 26682/95 და 24735/94, 8 ივლისი 1999 [GC] და ფალაკაოგლუ (Falakaoglu) და სეიგილი (Saygili) თურქეთის წინააღმდეგ, 22147/02 და 24972/03, 23 იანვარი, 2007. ეს აგრეთვე შეიძლება მოიცავდეს შესაბამისი პირისთვის ინტერვიუს ჩამორთმევის დაუშვებლობას; ჰოგეფელდი (Hogefeld) გერმანიის წინააღმდეგ (განჩინება), 35402/97, 20 იანვარი, 2000.

¹³⁷ ინჯალი (Incal) თურქეთის წინააღმდეგ, 22678/93, 9 ივნისი, 1998 [GC] და იბრაჰიმ აქსოი (Ibrahim Aksoy) თურქეთის წინააღმდეგ, 28635/95, 30171/96 და 34535/97, 10 ოქტომბერი, 2000.

¹³⁸ ჯეტინი (Cetin) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 40153/98 და 40160/98, 13 თებერვალი, 2003 და Kammersant Moldovy მოლდოვას წინააღმდეგ, 41827/02, 9 იანვარი, 2007.

¹³⁹ ჯეილანი (Ceylan) თურქეთის წინააღმდეგ, 23556/94, 8 ივლისი, 1999 [GC] და პოლატი (Polat) თურქეთის წინააღმდეგ, 23500/94, 8 ივლისი, 1999 [GC].

¹⁴⁰ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC] და ჯეტინი (Cetin) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 40153/98 და 40160/98, 13 თებერვალი, 2003.

¹⁴¹ Özgür Gündem თურქეთის წინააღმდეგ, 23144/93, 16 მარტი, 2000.

¹⁴² Observer და Guardian გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 13585/88, 26 ნოემბერი, 1991.

უფრო მეტიც, მსგავსი ინფორმაციის გაჟონვის აღკვეთის აუცილებლობა შეიძლება გამონაკლის შემთხვევაში საფუძვლად დაედოს ჟურნალისტისთვის მოთხოვნის წაყენებას, გაამჟღავნოს ინფორმაციის წყარო¹⁴³, მხოლოდ უკიდურესად გადაუდებელი ვითარება უნდა უძღოდეს საცხოვრებელი სახლის თუ სამუშაო ადგილის ჩრეკას, რათა ასეთი ღონისძიებები გამართლებულად ჩაითვალოს¹⁴⁴.

10. მე-11 მუხლი – შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება

სასამართლომ დაადგინა მოსახლეობაში არაპოპულარული დემონსტრანტების დაცვის აუცილებლობა მათი მშვიდობიანი შეკრების დარბევის მოსურნეთაგან¹⁴⁵. კონფლიქტისა თუ არეულობის კონტექსტში ეს შეიძლება ხელისუფლებისთვის პრაქტიკულად განუხორციელებელი ან ზედმეტად მძიმე ტვირთი იყოს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ეს სიცოცხლის დასაცავად მიმართული ღონისძიებების ხარჯზე ხდება ან სამართალდამცავი ორგანოების მუშაკთა სიცოცხლეს სერიოზული საფრთხე ექმნება. თუმცა დაუშვებელია გაუაზრებელი და სწრაფი დასკვნის გამოტანა ზემოთ აღნიშნული ერთ-ერთი შესაძლებლობის სასარგებლოდ¹⁴⁶. პირიქით, დასკვნა დასაბუთებული უნდა იყოს¹⁴⁷. თუ ერთ-ერთი საფრთხე მაინც დადგინდება, შესაძლოა არაპოპულარულ დემონსტრანტებს შეკრების ნაკლებად პრობლემურ ადგილას გადატანა მოეთხოვროთ¹⁴⁸, დემონსტრაცია სულაც შეწყდეს ან არ მიეცეს დაწყების საშუალება¹⁴⁹. სავსებით ლეგიტიმური იქნება დემონსტრაციის მიერ საკვების განაწილებისთვის ან სამხედრო თუ პოლიციის შენაერთების მიერ მსგავსი სასიცოცხლო ღონისძიების განხორციელებისთვის ხელის შეშლის აღკვეთა¹⁵⁰. ასევე ლეგიტიმურია იმ პირთა მიმართ სანქციების ჯეროვანი შეფარდება, ვინც შეკრე-

¹⁴³ გუდვინი (Goodwin) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 17488/90, 27 მარტი, 1996 [GC].

¹⁴⁴ რომენი (Roemen) და შმიტი (Schmit) ლუქსემბურგის წინააღმდეგ, 51772/99, 25 თებერვალი, 2003.

¹⁴⁵ პლატფორმა "Ärzte Für Das Leben" ავსტრიის წინააღმდეგ, 10126/82, 21 ივნისი, 1980 და ოლინგერი (Ollinger) ავსტრიის წინააღმდეგ, 76900/01, 29 ივნისი, 2006.

¹⁴⁶ როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საქმეზე სტანკოვი (Stankov) და გაერთიანებული მაკედონიური ორგანიზაცია "Ilinden" ბულგარეთის წინააღმდეგ, 29221/95 და 29225/95, 2 ოქტომბერი, 2001 და გუნერი (Guner) თურქეთის წინააღმდეგ, 42853/98, 43609/98 და 44291/98, 12 ივლისი, 2005. იხ. გუნერი (Guner) თურქეთის წინააღმდეგ, 42853/98, 43609/98 და 44291/98, 12 ივლისი, 2005.

¹⁴⁷ იხ. გუნერი (Guner) თურქეთის წინააღმდეგ, 42853/98, 43609/98 და 44291/98, 12 ივლისი, 2005.

¹⁴⁸ როგორც ეს მოხდა საქმეზე სისე (Cissé) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 51346/99, 9 აპრილი, 2002.

¹⁴⁹ განაცხადი 8191/78, Rassemblement Jurassien და Unité Jurassienne შვეიცარიის წინააღმდეგ, 17 DR 93 (1979).

¹⁵⁰ შდრ. გუსტაფსონი (Gustafsson) შვედეთის წინააღმდეგ, 15573/89, 25 აპრილი, 1996 [GC].

ბაზე სიტყვით თუ საქციელით განზრახ გამოიწვია სერიოზული არეულობა¹⁵¹.

ამას გარდა, გაერთიანების თავისუფლებასა და მე-11 მუხლის მე-2 პუნქტში გათვალისწინებულ მიზნებს შორის წინასწარობის დაცვისას რეგლამენტაცია, აკრძალვის ნაცვლად, შესაძლოა, უფრო მისაღები ფორმა იყოს. თუმცა, როცა არსებობს დასაბუთებული ეჭვი, რომ გარკვეული გაერთიანებისა თუ შეკრებისგან სერიოზული უნესრიგობის საფრთხე მომდინარეობს, ზოგადი ხასიათის ღონისძიება, როგორცაა საქმიანობის შეჩერება, სავარაუდოდ, გამართლებულია¹⁵². იგივე ითქმის იმ შემთხვევებზე, როცა გაერთიანების წევრებს თუ შეკრების მონაწილეებს თავად ელით საფრთხე¹⁵³. მტკიცებულება ამ დროსაც უნდა იყოს დამაჯერებელი და საქმიანობის აკრძალვა არ უნდა გრძელდებოდეს იმაზე მეტხანს, ვიდრე ეს აუცილებელია.

გაერთიანების მიერ ძალადობის და სხვა ანტიდემოკრატიული ქმედებების მხარდაჭერა, გარდა გაერთიანებული ერების ქარტიასთან შესაბამისობაში არსებული ძალის გამოყენებისა, ასოციაციის დაშლის გამამართლებელი საფუძველია¹⁵⁴, მაგრამ, ვინაიდან აღნიშნული უნდა ემყარებოდეს სასამართლოს დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას¹⁵⁵, არასაბოლოო ხასიათის მქონე აკრძალვა, საქმიანობის შეჩერების სახით, კონფლიქტის და არეულობის ვითარებაში მისაღები იქნებოდა. ამ შემთხვევაშიც გადაწყვეტილების მიღებამდე ხელისუფლებაზე დაკისრებული მტკიცების ტვირთის შემსუბუქება დაუშვებელია¹⁵⁶.

უფრო მეტიც, მართალია, საქმიანობა, რომელიც ხელს უშლის სასიცოცხლო ფუნქციების განხორციელებას, მე-11 მუხლით დაცული არაა, პროფესიული კავშირის მიერ მსგავსი მოღვაწეობა უნდა გამორჩეულად ძირგამომთხრელი იყოს, რათა მისი შეჩერება გამართლებულად ჩაითვალოს. პირის თანამდებობის ხასიათი ვერ ჩაითვლება საკმარის

საფუძვლად, რომ მას აეკრძალოს პროფესიული კავშირის წევრობა კონფლიქტისა თუ არეულობის პერიოდში¹⁵⁷, მაგრამ მის ვალდებულებებთან კონფლიქტურ საქმიანობაში მონაწილეობაზე აკრძალვა კი შეიძლება გამართლდეს¹⁵⁸. კონფლიქტის ვითარებამ შეიძლება აგრეთვე გაამართლოს დასარეგისტრირებელი გაერთიანების მიზნების ლეგიტიმურობის გარკვევის გაჭიანურება. თუმცა, სავარაუდოდ, ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე ორგანიზაციის რეგისტრაციის უარის გამართლება ვერ მოხერხდება¹⁵⁹.

11. მე-12 მუხლი – ქორწინების უფლება

კონფლიქტისა თუ არეულობის ვითარებამ შეიძლება დააბრკოლოს განქორწინებისა და ხელახალი დაქორწინების მარეგულირებელი ნორმების მოქმედება. ამას, სავარაუდოდ, არ შეიძლება მოჰყვეს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა მე-12 მუხლის საფუძველზე, მაგრამ მნიშვნელოვანმა გაჭიანურებამ შესაძლოა ამ პერიოდში დაბადებული ბავშვების სტატუსზე უარყოფითი გავლენა იქონიოს. კონფლიქტის/არეულობის დამთავრების შემდეგ საჭიროა სტატუსის მოსაწესრიგებლად შესაბამისი ღონისძიებები იქნეს გატარებული¹⁶⁰.

12. პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი – საკუთრების უფლება

კერძო საკუთრების დროებითი რეკვიზიცია კონფლიქტისა თუ არეულობის ვითარების საპასუხოდ¹⁶¹, რამაც შეიძლება მესამე პირთა წინაშე ნაკისრი სახელშეკრულებო ვალდებულებების დარღვევა გამოიწვიოს, ცალსახად შეადგენს საკუთრების კონტროლს ზოგადი ინტერესის საფუძველზე. ასეთ ვითარებაში კომპენსაციის საჭიროება წარმოიშობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სამართალწარმოება ძალზე გაჭიანურდა და პირისთვის კანონიერი ინტერესები შელახა¹⁶².

არის საქმეები, რომლებიც დაქირავებული საცხოვრებელი სახლის დაბრუნებასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული სამართალწარმოების გაჭიანურებას შეეხება. ასეთ

¹⁵¹ იხ. ოსმანი (Osmani) და სხვები ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა მაკედონიის წინააღმდეგ (განჩინება), 50841/99, 11 ოქტომბერი, 2001.

¹⁵² განაცხადი 8440/78, ქრისტიანები რასიზმისა და ფაშიზმის წინააღმდეგ გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 21 DR 138 (1980).

¹⁵³ როგორც ეს მოხდა საქმეზე ისიე (Cissé) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 51346/99, 9 აპრილი, 2002.

¹⁵⁴ კეთილდღეობის პარტია (Refah Partisi) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13 თებერვალი, 2003. [GC]

¹⁵⁵ გაერთიანების წინააღმდეგ მიღებული ღონისძიება შეიძლება პრევენციული იყოს ისე, რომ ანტიდემოკრატიული მიზნების ფაქტობრივი განხორციელება არ მოითხოვებოდეს; კეთილდღეობის პარტია (Refah Partisi) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13 თებერვალი, 2003 [GC].

¹⁵⁶ ფაქტის მაგივრად ვარაუდზე დაყრდნობამ მე-11 მუხლის დარღვევა შეადგინა შემდეგ საქმეებზე: გაერთიანებული კომუნისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 19392/92, 30 იანვარი, 1998 [GC] და სოციალისტური პარტია და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 21237/93, 25 მაისი 1998 [GC].

¹⁵⁷ შდრ. განაცხადი 11603/85, საჯარო სამსახურის კავშირის საბჭო და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 50 DR 228 (1987).

¹⁵⁸ იხ. რეკვენი (Rekvenyi) უნგრეთის წინააღმდეგ, 25390/94, 20 მაისი, 1999 [GC] პოლიტიკურ საქმიანობასთან დაკავშირებით.

¹⁵⁹ სიდროპულოსი (Sidiropoulos) და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ, 26695/95, 10 ივლისი, 1998.

¹⁶⁰ იხ. the Court's concern in F შვეიცარიის წინააღმდეგ, 11329/85, 18 დეკემბერი, 1987 about the effect of unreasonable restrictions on remarriage. Such action may also be needed to secure inheritance rights that could be protected under Article 8.

¹⁶¹ ასევე საერთაშორისო ემბარგოსა და სხვა ვალდებულებების განხორციელება; იხ. Islamic Republic of Iran Shipping Line თურქეთის წინააღმდეგ (განჩინება), 40998/98, 10 აპრილი, 2003.

¹⁶² იხ. Stran Greek Refineries და Stratis Andreadis საბერძნეთის წინააღმდეგ, 13427/87, 9 დეკემბერი, 1994, პარა 72.

შემთხვევებში საქმე გვაქვს საცხოვრებელი სახლების კრიზისის თავიდან აცილების კანონიერ ინტერესთან. კონფლიქტისა და არეულობის შემთხვევაში ეს პრობლემები უფრო მძაფრ ხასიათს იღებს. ამ დროს სახელმწიფო შეიძლება მიმართავდეს საკუთრებით სარგებლობის კონტროლის გზას, რათა დროებით უზრუნველყოს, მაგალითად, იძულებით გადაადგილებულ პირთათვის საცხოვრებელი, ცარიელი შენობების დაკავებით ან დაკავებულ შენობებში უსახლკაროდ დარჩენილთა შესახლებით. თუმცა ასეთ შემთხვევაში ხელისუფლებამ უნდა აჩვენოს, რომ კეთილსინდისიერად ეცადა პრობლემის მოგვარებას ალტერნატიული გზებით და რომ ასეთი ღონისძიებებით მოცული ოჯახების ინტერესები არ არის შელახული. როდესაც ალტერნატიული განსახლება ვერ ხერხდება, გადაუდებელი მდგომარეობის დარეგულირების შემდეგ აუცილებელია ქონების მესაკუთრეებს აუნაზღაურდეთ დანაკარგი. სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შესატყვისი მექანიზმი, რათა მესაკუთრეებმა შეძლონ თავიანთი საკუთრების დაბრუნება.¹⁶³

კონფლიქტისა და არეულობის კონტექსტში შეიძლება წარმოიშვას გარემოებები, როცა გარკვეული ფართობი კონტროლირდება ან გადაკეტილია. ამის შედეგად, აღნიშნულ ტერიტორიაზე არსებული საკუთრების მეპატრონეებს თავიანთ ქონებაზე შეიძლება ხელი აღარ მიუწვდებოდეთ. აღნიშნული პრინციპულად დაიშვება, მაგრამ უნდა დადასტურდეს, რომ მსგავსი შეზღუდვა აუცილებელია შესაბამისი დროის განმავლობაში. ამასთან, შეძლებისდაგვარად, უნდა უზრუნველყოფილ იქნეს პირადი ნივთების შეზღუდული ხელმისაწვდომობა მაინც, როცა ეს შესაძლებელია¹⁶⁴.

ზოგჯერ ქონების განადგურება გარდაუვალია, როცა ამას მოითხოვს სამხედრო და სამართალდამცავი უწყებების მოქმედებები. მაგრამ ზოგჯერ ამ უკანასკნელს მაროდორობა ახლავს თან. პირველი, ცხადია, შეიძლება გამართლდეს, თუ დადასტურდება, რომ მოქმედებები აუცილებელი იყო და შემდგომ კომპენსაცია გადახდილი იქნა¹⁶⁵. რაც შეეხება

¹⁶³ იხ. გილოუ (Gillow) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 9063/80, 24 ნოემბერი, 1986, სპადეა (Spadea) და სკალაბრინო (Scalabrino) იტალიის წინააღმდეგ, 12868/87, 28 სექტემბერი, 1995, მმობილიარე შაფფი იტალიის წინააღმდეგ, 22774/93, 28 ივლისი, 1999 [GC] და ედოარდო პალუმბო (Edoardo Palumbo) იტალიის წინააღმდეგ, 15919/89, 30 ნოემბერი 2000.

¹⁶⁴ იხ. ლუაზიდუ (Loizidou) თურქეთის წინააღმდეგ, 15318/89, 18 დეკემბერი, 1996 [ჩჩ] და კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

¹⁶⁵ პირველი არ დადგინდა საქმეებზე: აკდივარი (Akdivar) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 21893/93, 16 სექტემბერი, 1996 [GC], სელჩუკი (Selçuk) და ასკერი (Asker) თურქეთის წინააღმდეგ, 23184/94 და 23185/94, 24 აპრილი, 1998, ბილგინი (Bilgin) თურქეთის წინააღმდეგ, 23819/94, 16 ნოემბერი, 2000, იოილერი (Yöyler) თურქეთის წინააღმდეგ, 26973/95, 24 ივლისი, 2003 და ისაიევა (Isayeva), იუსუპოვა (Yusupova) და ბაზაიევა (Bazayeva) რუსეთის წინააღმდეგ, 57947/00, 57948/00 და 57949/00, 24 თებერვალი, 2005.

მაროდორობას, სახელმწიფომ არ უნდა დაუშვას აღნიშნული მოქმედებები, არ უნდა შეუწყოს მათ ხელი და პასიური მიმნებებლობით არ დაუშვას ზარალის დადგომა, ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავად აგებს პასუხს დანაკარგზე.¹⁶⁶

როცა დროებით ჩამორთმეული საკუთრება გამოიყენება ან არის ეჭვი მისი გამოყენების თაობაზე, ეს შეიძლება გამართლდეს კონფლიქტის კონტექსტში,¹⁶⁷ მაგრამ სამუდამო ჩამორთმევა დაუშვებელია, თუ არ დამტკიცდა სისხლის სამართლის საქმეზე, რომ ქონება დანაშაულის ჩადენის საგანი იყო¹⁶⁸ ან რომ ეს ქონება არ შეიძლება ყოფილიყო სამოქალაქო ბრუნვაში¹⁶⁹.

13. პირველი ოქმის მე-2 მუხლი – უფლება განათლებაზე

სასამართლომ დაადგინა, რომ სწავლების უზრუნველყოფის გაჭიანურებამ მე-2 მუხლთან შესაბამისობის პრობლემა შეიძლება წარმოშვას. თუმცა მან ასევე დაადგინა, რომ გაჭიანურება შეიძლება გამართლდეს დაზარალებული ბავშვის პირადული გარემოებების გამო¹⁷⁰. ასეთი დასკვნა იქნა გამოტანილი პირადი ტრავმის კონტექსტში. იგივე გამართლება შეიძლება ჰქონდეს გაჭიანურებას კონფლიქტის ან არეულობის ვითარებაში. ეს განსაკუთრებით ეხება იმ შემთხვევებს, როცა სკოლაში დასწრებამ შეიძლება ბავშვებს საფრთხე შეუქმნას და, ამდენად, კონვენციის მე-2 მუხლიდან გამომდინარე, პოზიტიურ ვალდებულებებს უპირატესობა ენიჭება¹⁷¹.

როცა არ არსებობს უშუალო საფრთხე, დაუშვებელია დაყოვნება და ალტერნატიული ღონისძიებები სასწრაფოდ უნდა იქნეს გატარებული¹⁷². როცა სასწავლო პროცესი დიდი ხნის განმავლობაშია მოშლილი, განათლების უზრუნველყოფის ვალდებულება გულისხმობდა გაცდენილი სწავლების ანაზღაურებას.

სახელმწიფომ შეიძლება განმუხტოს სხვადასხვა ჯგუფებს შორის დაძაბულობა საგანმანათლებ-

¹⁶⁶ იხ. რაიმონდო (Raimondo) იტალიის წინააღმდეგ, 12954/87, 22 თებერვალი, 1994 და კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

¹⁶⁷ როგორც საქმეზე რაიმონდო (Raimondo) იტალიის წინააღმდეგ.

¹⁶⁸ ფილიპსი (Phillips) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 41087/98, 5 ივლისი, 2001.

¹⁶⁹ როგორც საქმეზე AGOSI გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 9118/80, 24 ოქტომბერი, 1986.

¹⁷⁰ სკოზარი (Scozzari) და გიუნტა (Giunta) იტალიის წინააღმდეგ, 39221/98 და 41963/98, 13 ივლისი, 2000 [GC].

¹⁷¹ იხ. ზემოთ.

¹⁷² იხ. პირველი ოქმის მე-2 მუხლის დარღვევა საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC]. არანაირი ღონისძიება არ გატარებულა განათლების უზრუნველსაყოფად ჩრდილოეთ კვიპროსში უმცირესობაში მყოფი ბერძენი კვიპროსელების ენობრივი ტრადიციების შესაბამისად. ჩრდილოეთ კვიპროსში განათლების სფეროს აკონტროლებდა ჩრდილოეთ კვიპროსის თურქული რესპუბლიკის ხელისუფლება.

ბლო პროგრამების მეშვეობით. ასეთი ღონისძიება შეადგენს ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-13 მუხლიდან და რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენციის მე-7 მუხლიდან გამომდინარე ვალდებულების ერთ-ერთ ასპექტს. აუცილებელია, რომ აღნიშნული ღონისძიებები არ ისახავდეს მიზნად ბავშვების ინდოქტრინაციას მათი მშობლების რელიგიური და ფილოსოფიური შეხედულებების სანინალმდეგოდ¹⁷³.

14. პირველი ოქმის მე-3 მუხლი - უფლება თავისუფალ არჩევნებზე

ეთნიკური, ეროვნული, ენობრივი თუ რელიგიური ნიშნით განსხვავებულ სხვადასხვა ჯგუფებს შორის არსებული უთანხმოების გამო, სასამართლო ამართლებს საკანონმდებლო ორგანოს წარმომადგენლობით სტრუქტურას. პარლამენტში სხვადასხვა ჯგუფების მონაწილეობამ შეიძლება მათ შორის არსებული დაძაბულობა განმუხტოს¹⁷⁴. იგივე შეიძლება ითქვას კონფლიქტების და არეულობის გამომწვევი დაძაბულობის განმუხტვაზეც.

აქტიური ანტიდემოკრატიული საქმიანობა შესაძლოა საკანონმდებლო ორგანოს გარკვეულ წევრთათვის თანამდებობაზე ყოფნის ან სხვა სახის პოლიტიკური საქმიანობის უფლების ჩამორთმევის საფუძველი გახდეს¹⁷⁵. მსგავსი ღონისძიება შეიძლება გატარდეს პარლამენტის ნებისმიერი წევრის ან დეპუტატის მანდატის მსურველის მიმართ, თუ ისინი მოუწოდებენ ხალხს ძალადობისკენ ან მხარს უჭერენ საკუთარი ქვეყნის წინააღმდეგ ძალის გამოყენებას გაერთიანებული ერების ქარტიის მოთხოვნების სანინალმდეგოდ.

ასეთი აკრძალვა შეიძლება მხოლოდ პირის კონკრეტულ ქმედებას ეფუძნებოდეს¹⁷⁶. იგი მხოლოდ შეზღუდული ხანგრძლივობის უნდა იყოს¹⁷⁷. ასეთ სანქციას განმსაზღვრელი შედეგი უნდა ჰქონდეს მხოლოდ მაშინ, როცა შესაბამისი ქმედების ჩადენა

¹⁷³ იხ. კელდსენი (Kjeldsen), ბუსკ მადსენი (Busk Madsen) და პედერსენი (Pedersen) დანიის წინააღმდეგ, 5095/71, 5920/72 და 5926/72, 7 დეკემბერი, 1976 და ეფსტრათიუ (Efstratiou) საბერძნეთის წინააღმდეგ, 24095/94, 18 დეკემბერი, 1996.

¹⁷⁴ მათიუ მოჰინი (Mathieu-Mohin) და კლერფაიტი (Clerfayt) ბელგიის წინააღმდეგ, 9267/81, 2 მარტი, 1987.

¹⁷⁵ კეთილდღეობის პარტია (Refah Partisi) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 41340/98, 41342/98, 41343/98 და 41344/98, 13 თებერვალი, 2003 [GC]; განიხილა რა საქმე მე-11 მუხლით, სასამართლომ საჭიროდ არ მიიჩნია ემსჯელა პირველი ოქმის მე-3 მუხლზე.

¹⁷⁶ იხ. პირველი ოქმის მე-3 მუხლის დარღვევა საქმეზე სელიმ სადაკი (Selim Sadak) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 25144/94, 26149/95-26154/95, 27100/95 და 27101/95, 11 ივნისი, 2002. პარტიის დაშლის მიზეზი არ იყო იმ პირთა ქცევა, რომლებმაც პარტიის დაშლით საპარლამენტო მანდატი დაკარგეს.

¹⁷⁷ ხუთი წლის პერიოდი არ გაპროტესტდა საქმეზე კეთილდღეობის პარტია (Refah Partisi) თურქეთის წინააღმდეგ, მაგრამ ზუსტი ვადა სადაკო ქმედების ხასიათს უნდა უკავშირდებოდეს.

სასამართლო განხილვის შედეგად დადასტურდა, მაგრამ სავარაუდოდ უფლებამოსილების შეჩერება სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოტანამდე დაიშვება, განსაკუთრებით მაშინ, როცა კონფლიქტი თუ არეულობა აფერხებს საქმის განხილვას. კონფლიქტმა ან არეულობამ შეიძლება გაამართლოს არჩევნების დაგვიანება, განსაკუთრებით მაშინ, როცა, სავარაუდოდ, არსებული გარემოებები ხელს შეუშლის ამომრჩეველთა ნების თავისუფალ გამოხატვას.

15. მე-4 ოქმის პირველი მუხლი - ვალაუფალობის გამო თავისუფლების აღკვეთის აკრძალვა

მოცემულ დებულებასთან დაკავშირებით პრეცედენტული სამართალი არ არსებობს, მაგრამ ვერ დგინდება ის მიზეზები, რის გამოც კონფლიქტისა თუ არეულობის ვითარებას შეიძლება ხელი შეეშალა მე-4 ოქმის პირველი მუხლით გათვალისწინებული უფლების რეალიზებისთვის.

16. მე-4 ოქმის მე-2 მუხლი - გადაადგილების თავისუფლება

გადაადგილების თავისუფლებასა და მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული საცხოვრებელი ადგილის არჩევის თავისუფლებაში ჩარევის ფარგლები აუცილებლად მოიცავს შეიარაღებული კონფლიქტისა და შინაარეულობის შემთხვევებს. პრეცედენტული სამართალი აქამდე შეეხებოდა მხოლოდ კონკრეტული პირების მიმართ დაკისრებულ აკრძალვებს საცხოვრებელი ადგილის დატოვებასთან დაკავშირებით¹⁷⁸, შეცვლილი საცხოვრებელი ადგილის რეგისტრირების თაობაზე¹⁷⁹, კონკრეტულ ტერიტორიაზე შესვლასთან¹⁸⁰ და საზღვარგარეთ გამგზავრებასთან¹⁸¹ დაკავშირებით. მსგავსი შეზღუდვები გამართლდა, როდესაც ნაჩვენები იქნა დასაბუთებული საფრთხე, რომ პირი მომავალში ჩაიდენდა სამართალდარღვევას ან საჭირო იყო მისი ქვეყნის შიგნით დატოვება. როდესაც არ არსებობს შეზღუდვის იურიდიული საფუძველი ან როცა ისინი იმაზე მეტად გრძელდება, ვიდრე საჭიროა, კონვენციის მოთხოვნები ირღვევა. აგრეთვე შეზღუდვები უნდა იყოს დასა-

¹⁷⁸ რაიმონდო (Raimondo) იტალიის წინააღმდეგ, 12954/87, 22 თებერვალი, 1994, დენიცი (Denizci) და სხვები კვიპროსის წინააღმდეგ, 25316-25321/94 და 27207/95, 23 მაისი, 2001, ბოტარო (Bottaro) იტალიის წინააღმდეგ, 56298/00, 17 ივლისი, 2003 და ლუორდო (Luordo) იტალიის წინააღმდეგ, 32190/96, 17 ივლისი, 2003.

¹⁷⁹ ბოლატი (Bolot) რუსეთის წინააღმდეგ, 14139/03, 5 ოქტომბერი, 2006.

¹⁸⁰ ლანდფროგდი (Landvreugd) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 37331/97, 4 ივნისი, 2002, ოლივიერა (Oliveira) ნიდერლანდების წინააღმდეგ, 33129/96, 4 ივნისი, 2002 და გუნერი (Guner) თურქეთის წინააღმდეგ, 42853/98, 43609/98 და 44291/98, 12 ივლისი, 2005.

¹⁸¹ ბაუმანი (Baumann) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 33592/96, 22 მაისი, 2001.

ბუთებულები¹⁸². ამას გარდა, არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ჩარევა არ იყოს არათანაბარზომიერი, განსაკუთრებით იმ გავლენის თვალსაზრისით, რომელიც მსგავს შეზღუდვებს აქვს პირის შესაძლებლობაზე, იცხოვროს და იმუშაოს¹⁸³.

ცხადია, უფრო განზოგადებული შეზღუდვები, როგორცაა კომენდანტის საათი და ამა თუ იმ ტერიტორიაზე შესვლის თუ საზღვარგარეთ გასვლის აკრძალვა, შესაძლოა გამართლდეს კონფლიქტისა თუ არეულობის გამწვავების თავიდან აცილებისა და შესაბამის პირთა კეთილდღეობის დაცვის დასაბუთებით. და მაინც, მოითხოვება შესაბამისი მტკიცებულებები, რომლებიც დაადასტურებდა მსგავსი ჩარევის აუცილებლობას. ამასთან დაუშვებელია, შეზღუდვებმა ხელი შეუშალოს სიცოცხლისათვის საჭირო საგნების/მომსახურების ხელმისაწვდომობას ან არაჯეროვნად დააბრკოლოს ოჯახების გაერთიანება. არსებითი მნიშვნელობა აქვს შეზღუდვების აღნიშნულ შედეგებზე გამუდმებულ მონიტორინგს.

17. მე-4 ოქმის მე-3 მუხლი - მოქალაქეთა გაძევების აკრძალვა

ევროპული კონვენციის ტექსტში მოქალაქეთა გაძევების აკრძალვას არ აქვს მაკვალიფიცირებელი შეზღუდვა, თუმცა ეს ხელს არ უშლის დასკვნის გაკეთებას, რომ აღნიშნულ აკრძალვას აბსოლუტური ხასიათი არ აქვს. ამასთან, მოქალაქეთა გაძევების აკრძალვიდან შეიძლება გადახვევა. მართალია, ვერ დგინდება ის მიზეზები, რის გამოც კონფლიქტისა თუ არეულობის ვითარებას შეიძლება ხელი შეეშალოს მე-4 ოქმის მე-3 მუხლით გათვალისწინებული აკრძალვის შესრულებისთვის (გასათვალისწინებელია, რომ ამას შეიძლება კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლების დარღვევის რისკიც ახლდეს), ზემოთ მოყვანილი მსჯელობა შეიძლება გამოდგეს მოცემულ კონტექსტშიც.

18. მე-4 ოქმის მე-4 მუხლი და მე-7 ოქმის პირველი მუხლი - უცხოელთა კოლექტიური გაძევების აკრძალვა და უცხოელთა გაძევებასთან დაკავშირებული საპროცესო გარანტიები

დასკვნა, რომ კოლექტიურ გაძევებას ადგილი ჰქონდა, შეიძლება მხოლოდ მაშინ იქნეს აცილებული, როცა აშკარაა, რომ გადაწყვეტილება თითოეული საქმის კონკრეტული გარემოებების გონივრულ და ობიექტურ გამოკვლევას ემყარებოდა.

¹⁸² გუნერი (Gueri) თურქეთის წინააღმდეგ, 42853/98, 43609/98 და 44291/98, 12 ივლისი, 2005.
¹⁸³ პენსისა და ფოსტის მიღება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ლანდფროგდის საქმეზე.

ზემოაღნიშნული მსჯელობის მნიშვნელობის ხაზგასასმელად სასამართლომ გამოთქვა მზადყოფნა, უარყოფითი დასკვნები გაეკეთებინა პოლიტიკური კონტექსტიდან, დაშტამპული დასაბუთებიდან და იურიდიული კონსულტაციის არარსებობიდან¹⁸⁴. უცხოელთა მიმართ მტრული დამოკიდებულება შეიძლება დასრულდეს კონფლიქტით ან იყოს არეულობის მიზეზი, მაგრამ ეს არ შეიძლება ამართლებდეს უცხოელთა მიმართ მსგავსი კოლექტიური ღონისძიებების გატარებას. საჯარო წესრიგისა და ეროვნული უშიშროების მოსაზრებებით შესაძლებელია ნაკლებად დრაკონული ღონისძიებები, მაგალითად, ქვეყნის შიგნით გადაადგილების შეზღუდვა გამართლდეს.

შესაძლებელია საჯარო წესრიგისა და ეროვნული უშიშროების ინტერესები საფუძვლად დაედოს მე-7 ოქმის პირველი მუხლის საპროცესო გარანტიების ამოქმედების დაყოვნებას გაძევების შემდგომ მომენტამდე. მაგრამ დაუშვებელია, დავასკვნათ, რომ ამან შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ინდივიდუალური გარემოებების შემონიშნაზე თავდაპირველი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. თუმცა აღნიშნული შესაძლებელია კონფლიქტისა თუ არეულობის კონტექსტში. ყველა შემთხვევაში უნდა არსებობდეს გაძევების იურიდიული საფუძველი¹⁸⁵.

19. მე-7 ოქმი, მე-2 მუხლი, გასაჩივრების უფლება სისხლის სამართლის საქმეებზე

კონფლიქტისა და არეულობის დროს ჩადენილი ზოგიერთი დანაშაულის ბუნების გამო, პირი სასამართლოდ უზენაესი სასამართლოს პირველი ინსტანციით. ასეთ შემთხვევაში, არ არსებობს ვალდებულება, რომ განაჩინი გასაჩივრდეს ზემდგომ ინსტანციაში. სხვაგვარად, არ არსებობს სხვა რაიმე მიზეზი, რის გამოც კონფლიქტისა თუ არეულობის ვითარება უარყოფით გავლენას ახდენდეს ხსენებული გარანტიის შესრულებაზე. მართლაც, ეს გარანტია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როცა პირს ასამართლებენ *in absentia*¹⁸⁶.

20. მე-7 ოქმის მე-3, მე-4 და მე-5 მუხლები - კომპენსაცია მცდარი მსჯავრდებისთვის, პირის უფლება, არ იქნეს გასამართლებული ან დასჯილი ორჯერ და მეუღლეთა შორის თანასწორობა

არ არსებობს შესატყვისი გადაწყვეტილებები აღნიშნულ მუხლებზე, მაგრამ რთულია მიზეზის

¹⁸⁴ კონკა (Conka) ბელგიის წინააღმდეგ, 51564/99, 5 თებერვალი, 2002.
¹⁸⁵ ბოლატი (Bolati) რუსეთის წინააღმდეგ, 14139/03, 5 ოქტომბერი, 2006.
¹⁸⁶ ის. კრომბახი (Krombach) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 29731/96, 13 თებერვალი, 2001 და Papon საფრანგეთის წინააღმდეგ, 54210/00, 25 ივლისი, 2002.

დასახელებაც, რის გამოც კონფლიქტისა და არეულობის ვითარება უარყოფით ზეგავლენას მოახდენდა ამ მუხლებით გარანტირებული უფლებების შესრულებაზე.

გ) დასკვნა

სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რომელიც უშუალოდ შეეხება კონფლიქტების და არეულობის პერიოდში ადამიანის უფლებათა რეალიზებას, რიცხოვრებულ დიდი არ არის. თუმცა იგი საკმარისზე მეტია არსებითი მნიშვნელობის მქონე სტანდარტების და პრაქტიკის დემონსტრირებისთვის, რომლებიც დაცული უნდა იქნეს მსგავს რთულ ვითარებაში. პრეცედენტული სამართლიდან გამომდინარე ქვემოთ ჩამოთვლილი პუნქტები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებაში საჭირო მიდგომის შემუშავებისთვის:

- ა) ადამიანის უფლებები უნდა იყოს როგორც ქმედების მიზანი, ისე ამ ქმედების საფუძველი;
- ბ) ქმედებას უნდა ჰქონდეს მკაფიო იურიდიული საფუძველი და იგი უნდა დადგინდეს კონფლიქტისა თუ არეულობის ვითარების შექმნამდე რაც შეიძლება ადრე;
- გ) კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებაში ყველას, ვისი ვალდებულებებიც შეიძლება ადამიანის უფლებებისთვის საზიანო იყოს, უნდა ჩაუტარდეთ შესატყვისი ტრენინგი;
- დ) საჭიროა, რომ თითოეულ ქმედებაზე ყოველთვის ხელმისაწვდომი იყოს დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი სასამართლო კონტროლი და სხვა შესატყვისი სამართლებრივი დაცვის საშუალებები უფლებამოსილების გადაჭარბების საფრთხის შესამცირებლად. განსაკუთრებული აქცენტი უნდა გაკეთდეს იმ უფლებების სავარაუდო დარღვევების სრულყოფილ და ქმედით გამოძიებაზე, რომლებისგანაც გადახვევა დაუშვებელია და შესაბამის პირთა პასუხისგებაში მიცემაზე;
- ე) შესაბამისი ზომები უნდა იქნეს მიღებული სიცოცხლის ხელყოფის თავიდან ასარიდებლად, როგორც ძალის გამოყენების, ისე სამოქალაქო პირების დაცვის კონტექსტში;
- ვ) წამების, არაადამიანური მოპყრობისა და ღირსების დამამცირებელი მოპყრობის აკრძალვა უნდა შესრულდეს როგორც კონფლიქტისა და არეულობის ვითარებაში გატარებული ღონისძიების დროს, ისე თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში;
- ზ) დაუშვებელია ხელისუფლების თვითნებობის თვალსაზრისით, მონყვლად პირთა დაცვის ვალდებულების უგულებელყოფა;

- თ) დაუშვებელია პირთა იძულება, მონაწილეობა მიიღონ კონფლიქტისა თუ არეულობის შედეგების აღმოფხვრაში, გაუთანაბრდეს ყმობას;
- ი) თავისუფლების აღკვეთა შეიძლება მხოლოდ ამომწურავად ჩამოთვლილ შემთხვევებში; წინასწარი პატიმრობა გადაუდებელ შემთხვევაში უნდა იყოს სათანადოდ დასაბუთებული და არ უნდა გრძელდებოდეს იმაზე მეტხანს, ვიდრე ეს აუცილებელია; ყველა დაკავებული და დაპატიმრებული პირი სათანადოდ უნდა იყოს აღრიცხული და მათ უნდა მიუწვდებოდეთ ხელი დამოუკიდებელ იურიდიულ კონსულტაციაზე;
- კ) ყველა სასამართლო პროცესი უნდა ჩატარდეს სამართლიანად და თავიდან უნდა იქნეს აცილებული გაჭიანურება, ხოლო თუ ეს ვერ ხერხდება, უნდა გამოირიცხოს დაყოვნების პრეიუდიციალური შედეგები;
- ლ) თვალთვალსა და მოსმენებს უნდა ჰქონდეს ობიექტური საფუძველი და მოპოვებული ინფორმაცია არ უნდა იქნეს გამოყენებული ან გამჟღავნებული სხვა მიზნებისთვის;
- მ) დაუშვებელია, რომ საცხოვრებელი სახლები აუცილებლობის გარეშე განადგურდეს; როცა საჭიროების შემთხვევაში შესაბამისი ღონისძიებები უნდა გატარდეს დაზარალებულთა ხელახლა განსასახლებლად;
- ნ) რელიგიური ღვთისმსახურება უნდა განხორციელდეს მინიმალური დაბრკოლების პირობებში;
- ო) მძაფრად ფორმულირებული კრიტიკა არ უნდა იქნეს აღრეული ნაქეზებაში;
- პ) არაპოპულარული დემონსტრანტები დაცულ უნდა იქნენ ყველა შესაძლო გზით და გაერთიანების წინააღმდეგ მიმართული ნებისმიერი ქმედება სათანადოდ იყოს დასაბუთებული;
- ჟ) ქონებით სარგებლობის, დაზიანების და განადგურების შედეგად პირს უნდა მიეცეს შესაბამისი კომპენსაცია და ნებისმიერი ქონება, რომელიც დაკავებულია საჯარო ინტერესებიდან გამომდინარე, უნდა დაუბრუნდეს თავის მესაკუთრეს შეძლებისდაგვარად მალე;
- რ) საგანმანათლებლო პროცესისა და არჩევნების ჩამშლელი ქმედებები მინიმუმამდე უნდა იყოს დაყვანილი;
- ს) დაუშვებელია გადაადგილების თავისუფლებაზე გადამეტებული შეზღუდვების დაკისრება და უცხოელთა კოლექტიური გაძევება პირდაპირ თუ ევენტუალურად.

III. პასუხისმგებლობა კონფლიქტის ზონებში

ა) შესავალი

იქიდან გამომდინარე, რომ კონვენციის დებულებები შემხებლობას ინარჩუნებს კონფლიქტის ზონებში დომინირებულ ვითარებებში, მათი მოთხოვნების შესაძლო დაუცველობის გამო, პასუხისმგებლობის საკითხი გარდაუვლად წარმოიშობა. აღნიშნული საკითხი ასე მარტივიც არაა. სირთულე დაკავშირებულია კონფლიქტის კერების მდებარეობასთან და იმ სხვადასხვა მოქმედ პირებთან, რომლებიც შეიძლება ჩართული იყვნენ მოვლენათა განვითარებაში.

როცა ვიხილავთ კონვენციის მოთხოვნების შესრულების საჭიროებას, შესაძლებელია ქმედებას ადგილი ჰქონდეს ორი სახის ტერიტორიაზე: ტერიტორია, რომელიც შეადგენს ერთი ან რამდენიმე წევრი სახელმწიფოს ნაწილს და ტერიტორია, რომელიც არ ეკუთვნის არც ერთ მალალ ხელშემკვრელ მხარეს.

აგრეთვე ქმედება, პირველ შემთხვევაში შეიძლება მოიცავდეს ა) არასახელმწიფო აგენტების მოქმედებებსა და უმოქმედობებს; ბ) მოქმედებებსა და უმოქმედობებს, ჩადენილს წევრი სახელმწიფოს მიერ, რომლის ტერიტორიაზეც ეს მოვლენები ვითარდება („ტერიტორიული მალალი ხელშემკვრელი მხარე“); გ) მოქმედებებსა და უმოქმედობებს, ჩადენილს მეორე წევრი სახელმწიფოს მიერ („არატერიტორიული მალალი ხელშემკვრელი მხარე“); დ) მოქმედებებსა და უმოქმედობებს, ჩადენილს არანწევრი სახელმწიფოს მიერ; ე) მოქმედებებსა და უმოქმედობებს, ჩადენილს საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მალალი ხელშემკვრელი მხარის მეშვეობით; ვ) მოქმედებებსა და უმოქმედობებს, ჩადენილს საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ, სახელმწიფოს მეშვეობით, რომელიც არ არის კონვენციის მონაწილე¹⁸⁷.

როცა კონფლიქტის ზონა ძვეს არა ხელშემკვრელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ქმედება, რომელიც იწვევს პასუხისმგებლობას, შეიძლება მოიცავდეს ყველა ქმედებასა და უმოქმედობას, რომლებიც ზემოთ იქნა ჩამოთვლილი, გარდა იმ ქმედებებისა, გასაგები მიზეზების გამო, რომლებიც ჩადენილი იქნა ტერიტორიული მალალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ.

სასამართლომ შეიმუშავა ძირითადი პრინციპები, რომლებიც მოცემულ შემთხვევებში ნათელს ფენს კონფლიქტის ზონებში სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობის საკითხს.

სუხისმგებლობის საკითხს. თავდაპირველად განიხილება აღნიშნული პრინციპები. შემდგომში სტატიაში განხილულია ის მოსაზრებები, რომლებიც უკავშირდება პრინციპების მოქმედებას ზემოთ ჩამოთვლილ სცენარებში. დაუშვებელია პასუხისმგებლობის დაკისრება სახელმწიფოზე, რომელიც არ არის კონვენციის მონაწილე¹⁸⁸, მიუხედავად იმისა, იგი მოქმედებს საკუთარი თუ საერთაშორისო ორგანიზაციის სახელით. ასეთი სახელმწიფოების საკითხი მანაც განხილულია ქვემოთ მოყვანილ მსჯელობაში, ვინაიდან მათ მოქმედებებსა და უმოქმედობებს მნიშვნელობა აქვს კონვენციის წევრი სახელმწიფოების პასუხისმგებლობისთვის.

ბ) პასუხისმგებლობის ძირითადი პრინციპები

ყველა შემთხვევაში, უმნიშვნელოვანესი შეკითხვა, რომელსაც პასუხი უნდა გაეცეს, არის ის, ქმედება, მიუხედავად იმისა, ჩადენილია ტერიტორიის შიგნით თუ გარეთ, არა მხოლოდ შეერაცხება წევრ სახელმწიფოს, თუ აგრეთვე შედის მის იურისდიქციაშიც კონვენციის პირველი მუხლის მნიშვნელობით, ვინაიდან მხოლოდ ეს იქნებოდა საფუძველი იმისთვის, რომ მოცემულ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა დაკისრებოდა. უარყოფითი პასუხი, ცხადია, არ შეუძლიდა ხელს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხის გადაწყვეტას სხვა საერთაშორისო ვალდებულების საფუძველზე¹⁸⁹.

კონვენციის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრისთვის ადგილმდებარეობას განსაკუთრებით მნიშვნელობა ენიჭება, ვინაიდან თავიდანვე ივარაუდება, რომ პირველი მუხლის მნიშვნელობით, იურისდიქცია უპირატესად არსებობს იმ მოვლენებთან დაკავშირებით, რომლებიც მის ტერიტორიაზე ხდება¹⁹⁰.

იმის მიუხედავად, რომ სასამართლო განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებს კონვენციის რეგიონულ ხასიათზე, იურისდიქცია ასევე შეიძლება არსებობდეს, როცა მოვლენები ვითარდება წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ და ზოგჯერ ევროპის გარეთაც. აღნიშნულ ყველა სახის მოვლენასთან დაკავშირებით არ არის აღიარებული, თუნდაც არსებობდეს თვალსაჩინო კავშირი კონვენციით გარანტირებული უფლების დარღვევასა და წევრი სახელმწიფოს ქმედებას შორის.

¹⁸⁸ განაცხადი 262/57, x ჩეხოსლოვაკიის წინააღმდეგ, I Yb 170 (1955-1957).

¹⁸⁹ მაგ., სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი.

¹⁹⁰ ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (ganCineba), 52207/99, 12 დეკემბერი 2001 [GC]. გენტილომი (Gentilhomme) და სხვები საფრანგეთის წინააღმდეგ, 48205/99;48207/99;48209/99, 14 მაისი, 2002.

¹⁸⁷ გ) - ვ) კატეგორიები ახასიათებს მხოლოდ ერთ სახელმწიფოს თითოეულ შემთხვევაში, მაგრამ, როგორც წესი, კონფლიქტები მოიცავს რამდენიმე სახელმწიფოს.

ამრიგად, იგულისხმება, რომ იურისდიქცია არსებობს გარკვეულ არა ტერიტორიულ ფაქტორებთან მიმართებით, როგორებიცაა: საზღვარგარეთ დიპლომატიური და საკონსულო წარმომადგენლობების მიერ განხორციელებული საჯარო ფუნქციები, საზღვარგარეთ ინდივიდების დანაშაულებრივი საქმიანობა, მიმართული სახელმწიფოს ინტერესების ან მოქალაქეთა წინააღმდეგ, სახელმწიფო დროშით მცურავ ხომალდებზე ან შესაბამის სახელმწიფოში დარეგისტრირებულ საჰაერო და კოსმოსურ ხომალდებზე ჩადენილი ქმედებები, განსაკუთრებით, მძიმე საერთაშორისო დანაშაულები (უნივერსალური იურისდიქცია).

აგრეთვე, სასამართლომ აღიარა, რომ სახელმწიფო ტერიტორიის გარდა, ტერიტორიული იურისდიქცია აგრეთვე მოიცავს იმ ფართობს, რომელიც მოცემული დროის მონაკვეთში ოკუპირებულია და, შესაბამისად, ნევრი სახელმწიფოს „სრული კონტროლის“ ქვეშ იმყოფება¹⁹¹ იმ ტერიტორიის გამოკლებით, რომელიც ასეთი კონტროლის ფარგლებს გარეთაა¹⁹². სასამართლომ აგრეთვე დაადგინა, რომ ქმედითი კონტროლი პირთა მიმართ ნევრი სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ ასევე შეიძლება საკმარისი ფაქტორი იყოს კონვენციის მიზნებისთვის იურისდიქციის დასადგენად¹⁹³.

როდესაც ნევრი სახელმწიფო მოქმედებს საერთაშორისო ორგანიზაციის სახელით, მისი ქმედება, შესაბამისად, შეერაცხება ამ ორგანიზაციას და, ამდენად, პრინციპულად ვეღარ იქნება სასამართლოს მსჯელობის საგანი. თუმცა ამ ქმედების ადგილი და კონტექსტი შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს დასკვნისთვის, რომ ნევრი სახელმწიფო მაინც ინარჩუნებს, გარკვეულწილად, პასუხისმგებლობას კონვენციის დარღვევისთვის¹⁹⁴.

გ) პასუხისმგებლობის პრინციპების მოქმედება კონფლიქტის ზონებში

აღბათ უფრო მოსახერხებელი იქნება, რომ პასუხისმგებლობის პრობლემა განვიხილოთ სხვადასხვა მოქმედ პირებთან მიმართებით, თუმცა გარდაუვალია, რომ მსჯელობა რიგ შემთხვევებში გადაიფარება, ყოველ შემთხვევაში, ზოგიერთ კონფლიქტურ ზონაზე საუბრისას მაინც, ვინაიდან მათი მოქმედება ერთმანეთისგან იზოლირებული არაა.

¹⁹¹ ლუაზიდუ (Loizidou) თურქეთის წინააღმდეგ (წინასწარი პროტესტი), 15318/89, 23 მარტი, 1995 [GC]

¹⁹² ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიისა და სხვების წინააღმდეგ (განჩინება), 52207/99, 12 დეკემბერი, 2001 [GC].

¹⁹³ ოჯალანი (Öcalan) თურქეთის წინააღმდეგ, 46221/99, 12 მაისი, 2005 [GC].

¹⁹⁴ იხ. გ4 ზემოთ.

1. არასახელმწიფო მოქმედი პირები

არასახელმწიფო მოქმედი პირები, იქნებიან ესენი ინდივიდები, აჯანყებულები, ამბოხებულები, კომბატანტები თუ შეიარაღებული ოპოზიციური ჯგუფები, არ შეიძლება თავად იყვნენ პასუხისმგებელი კონვენციის დარღვევაზე, ვინაიდან პასუხისმგებლობა ყოველთვის ნევრ სახელმწიფოზეა. თუმცა ჩამოთვლილ პირთა ქმედებას შეიძლება სხვაგვარი სახის საერთაშორისო პასუხისმგებლობა მოჰყვეს¹⁹⁵. შესაძლებელია, მათი ქმედება შეერაცხოს ნევრ სახელმწიფოს მისი იურისდიქციის ფარგლებში, როცა ქმედებას ადგილი აქვს ამ სახელმწიფოს იურისდიქციის შიგნით და ჩაითვლება, რომ ისინი ნებადართული არიან ხელისუფლების მიერ ან სახელმწიფომ გამოიჩინა მათ მიმართ მიმნებებლობა, როცა არ აღკვეთა აღნიშნული ქმედებები¹⁹⁶. როგორც ქვემოთ გამოჩნდება, ეს შეუძლებელია, როცა ქმედებას ადგილი აქვს ტერიტორიის იმ ნაწილში (იქნება ეს კონფლიქტის მთლიანი ზონა, თუ მისი ნაწილი), სადაც ნევრი სახელმწიფო კონტროლს ვერ ახორციელებს.

მაინც გასარკვევი რჩება იურისდიქციის საკითხი, თუკი დადგინდება, რომ ნევრი სახელმწიფო, ისე რომ ფიზიკურად არ იმყოფება ტერიტორიაზე, მაგრამ წარმართავს და მხარს უჭერს არასახელმწიფო მოქმედ პირთა¹⁹⁷ საქმიანობას მეორე ნევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე¹⁹⁸. ასეთი დასკვნა, ცხადია, ადეკვატურია იმ შემთხვევაში, როცა მეორე ნევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე წარმოებულ საქმიანობაზეა საუბარი. ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, საქმე გვექნებოდა კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სისტემაში ვაკუუმთან. სასამართლომ განამტკიცა აღნიშნული მიდგომა და იურისდიქციაში მოიაზრა არა მხოლოდ მეორე ქვეყნის მხარდამჭერი საქმიანობა სეპარატისტული რეჟიმისადმი, არამედ გამოთქვა მზადყოფნა, რომ იგივე დასკვნა გაეკეთებინა თანხმობისა და მიმნებებლობის შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო მხარს უჭერს საერთაშორისო საზოგადოების მიერ არაღიარებული თვითგამოცხადებული ხელისუფლების მოქმედებებს¹⁹⁹.

¹⁹⁵ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ან საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველზე.

¹⁹⁶ იხ. A გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 25599/94, 23 სექტემბერი, 1998, პაულ და ოდრი ედვარდსი (Audrey Edwards) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 46477/99, 14 მარტი, 2002 და ონერილდიზი (Oneryildiz) თურქეთის წინააღმდეგ, 48939/99, 30 ნოემბერი, 2004 [GC].

¹⁹⁷ ამის შემდგომ „შეიარაღებული ოპოზიციური დაჯგუფებები.“

¹⁹⁸ აღნიშნული არ დადასტურდა გაერთიანებული ერების მიერ ნიკარაგუას საქმეზე, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 27 ივნისი, 1986.

¹⁹⁹ ილასკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC].

რეგიონული ხედვა, რომელიც სასამართლოს იურისდიქციასთან დაკავშირებით აქვს, მას ხელს უშლის, დაადგინოს კონვენციის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობა, როცა წევრი სახელმწიფო მხარს უჭერს ან წარმართავს არანეგრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე წარმოებულ საქმიანობას²⁰⁰.

2. ტერიტორიული წევრი სახელმწიფო

კონვენციის წევრი სახელმწიფო იურისდიქციას ახორციელებს, როცა თავის ტერიტორიაზე ატარებს ან არ ატარებს გარკვეულ ღონისძიებებს, რომლებიც მოითხოვება კონვენციით განსაზღვრულ შემთხვევებში. იურისდიქციის განხორციელება აგრეთვე მოიცავს ტერიტორიის შიგნით პირთა მიერ ძალის გამოყენებაზე ან გარედან თავდასხმისას რეაგირებას. ცხადია, იმისთვის, რომ იმსჯელოს იურისდიქციის არსებობაზე, სასამართლო მხედველობაში იღებს უფლებებსა და თავისუფლებებზე დაწესებულ შეზღუდვებს, მე-15 მუხლით დაშვებული გადახვევის ჩათვლით.

თუმცა, როცა კონფლიქტის შედეგად წევრი სახელმწიფო კარგავს მისი ტერიტორიის ნაწილზე კონტროლს მეორე სახელმწიფოს მხარდაჭერით მოქმედი შეიარაღებული ძალების სასარგებლოდ, იგი არ თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან კონვენციის დარღვევისთვის. ასეთ შემთხვევებში, წევრი სახელმწიფო ინარჩუნებს თავის ტერიტორიაზე პოზიტიურ ვალდებულებებს²⁰¹.

აქედან გამომდინარე, სახელმწიფო უნდა ეცადოს, ყველა სამართლებრივი და იურიდიული საშუალებით, საზღვარგარეთის ქვეყნებისა და საერთაშორისო საზოგადოების ჩარევით, გააგრძელოს კონვენციით განსაზღვრული უფლებებისა და თავისუფლებების გარანტირება მოცემულ ტერიტორიაზე.

ასეთი ღონისძიებები მოცემულ შემთხვევაში უნდა იყოს ადეკვატური და საკმარისი. ისინი მოიცავენ ტერიტორიაზე კონტროლის აღდგენის, თავისი იურისდიქციის გამოვლინების და ტერიტორიაზე მყოფ პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ღონისძიებებს.

კონტროლის აღდგენის ვალდებულება გულისხმობს, რომ წევრმა სახელმწიფომ არ უნდა დაუჭიროს მხარი სეპარატისტულ რეჟიმს და იმოქმედოს ყველა არსებული პოლიტიკური, სასამართლო და სხვა საშუალებით, რათა აწარმოოს მოლაპარაკებები თვითგამოცხადებულ რეჟიმთან საერთაშორისო

ორგანიზაციების დახმარებით. ზოგ შემთხვევაში ეს შესაძლებლობები შეზღუდულია, თუ სეპარატისტულ რეჟიმს მძლავრი სამხედრო პოზიციები უკავია და შეიძლება არსებობდეს რეპრესალიების საფრთხე ამა თუ იმ ღონისძიების საპასუხოდ.

მომხდარის უკანონობა უნდა დადგინდეს შესაბამისი სამართალწარმოების გზით. იმავდროულად, დიპლომატიური ძალისხმევით მოლაპარაკებები უნდა გაგრძელდეს. თანამშრომლობა ისეთ სფეროებში, როგორცაა საჰაერო გზების კონტროლი, სატელეფონო ხაზები და სპორტი, განიხილება როგორც თანხმობის გაცხადება, მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება მიჩნეული იქნეს კონტროლის აღდგენის სურვილად.

ინდივიდებთან დაკავშირებით, რომელთა უფლებები და თავისუფლებები ილახება, მიღებული უნდა იქნეს შესატყვისი ღონისძიებები, რათა გაუქმდეს ან ძალადაკარგულად გამოცხადდეს სეპარატისტული ტერიტორიის სასამართლო გადანაცვლებები, აღიძრას სისხლის სამართლის საქმე უფლებისდამრღვევთა მიმართ, გაენიოს სამედიცინო დახმარება და ფინანსური მხარდაჭერა ოჯახის წევრებს, წარმოებულ უნდა იქნეს მოლაპარაკებები თავისუფლების აღკვეთაში მყოფი პირების გასათავისუფლებლად უშუალოდ ან შუამავლების მეშვეობით. ყველა შემთხვევაში უნდა არსებობდეს თვალსაჩინო მტკიცებულებები დაბეჯითებული მცდელობის თაობაზე.

სავარაუდოდ, წევრი სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს, რომ მე-6 მუხლის დარღვევით მიღებული სასამართლოს აქტები არ აღსრულდეს, იქნება ეს კონფლიქტის განმავლობაში თუ შემდგომ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მე-6 მუხლის დარღვევა შეერაცხება მოცემულ სახელმწიფოს. ეს უფრო მკაცრი მოთხოვნაა მესამე სახელმწიფოებთან მიმართებით არსებულ ვალდებულებებთან შედარებით²⁰², მაგრამ იგი განსხვავდება მართლმსაჯულების სრული იგნორირების ტესტისგან. თუმცა მე-6 მუხლი დარღვეულად არ უნდა იქნეს მიჩნეული მხოლოდ იმ საფუძველით, რომ აქტების მიმღები სასამართლოები უკანონოა. ეს სასამართლოები მაინც ითვლებიან კანონის საფუძველზე შექმნილად, თუ ისინი აკმაყოფილებენ დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის მოთხოვნებს²⁰³.

მოლდოვას შემთხვევაში, სახელმწიფოს არაფრით არ შეეძლო დნესტრისპირეთში დაპატიმრებული პირების გათავისუფლება და მაინც სა-

²⁰⁰ ეს, ცხადია, ხელს არ შეუშლიდა პასუხისმგებლობის წარმოშობას ადამიანის უფლებათა გლობალური აქტის ან საერთაშორისო სამართლის საფუძველზე.

²⁰¹ ილასკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC].

²⁰² დროუდი (Drozd) და იანუშეკი (Janousek) საფრანგეთისა და ესპანეთის წინააღმდეგ, 12747/87, 26 ივნისი, 1992.

²⁰³ იხ. კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

სამართლომ კონვენციის დარღვევა დაადგინა²⁰⁴, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულში მოლდოვას მონაწილეობა არ მიუღია.

თუ კონტროლს წევრი სახელმწიფო კარგავს მეორე წევრი სახელმწიფოს სასარგებლოდ, ეს უკანასკნელი იქნება უპირატესად პასუხისმგებელი მოცემულ ტერიტორიაზე უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევაზე²⁰⁵. თუმცა, თუ კონტროლის მიმღები სახელმწიფო არ არის კონვენციის მაღალი ხელშემკვრელი მხარე, კონვენციით გარანტირებული დაცვა მნიშვნელოვნად შემცირდება, ვინაიდან მოცემული სახელმწიფო არ შეიძლება პასუხს აგებდეს კონვენციის დარღვევაზე, თუმცა წევრი სახელმწიფოს შეზღუდული პასუხისმგებლობა ძალაში რჩება.

შეიძლება უცნაური იყოს, მაგრამ ტერიტორიული წევრი ქვეყნის პასუხისმგებლობა შემოიფარგლება პოზიტიური ვალდებულებების შესრულებით სეპარატისტული რეჟიმების პირობებში, როცა არ არსებობს ჩარევა მეორე წევრი სახელმწიფოს მხრიდან. ეს მიდგომა გამართლებულია იმით, რომ არ გაჩნდეს ვაკუუმი კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების და თავისუფლებების დაცვის სისტემაში²⁰⁶.

სასამართლომ აღნიშნული შემთხვევა განასხვავა სხვა საქმისგან, რომელშიც ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ ცენტრალური ხელისუფლების შეუსრულებლობამ (აქ ძალის გამოყენებას არ ჰქონია ადგილი) გამოიწვია კონვენციის დარღვევა, რომელიც შეერაცხა ცენტრალურ ხელისუფლებას²⁰⁷. სასამართლოს შეხედულებით, სირთულეები, რასაც წევრი სახელმწიფო აწყდება, კონვენციით გარანტირებული უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფისას, საკმარის საფუძვლად არ მიიჩნევა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობისგან გასათავისუფლებლად, ვინაიდან სახელმწიფოები ვალდებული არიან, თავიანთ დაქვემდებარებულ სტრუქტურებს მოსთხოვონ კონვენციის შესრულება²⁰⁸. ცხადია, დიდი მნიშვნელობა აქვს დასკვნას, რომ სახელმწიფო მიჩნეული იქნა პასუხისმგებლად პირის უკანონო პატიმრობაში ყოფნაზე, მიუხე-

დავად იმისა, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება ამბობდა უარს პირის გათავისუფლებაზე. აღნიშნული ხელისუფლება არ შეიძლება დახასიათდეს როგორც არასამთავრობო ორგანიზაცია ან საერთო ინტერესის მქონე პირთა ჯგუფი 34-ე მუხლის მნიშვნელობით. მნიშვნელოვანია, თუ როგორ ახასიათებს წევრი სახელმწიფო კონტროლის ამღებ ხელისუფლებას, მაგრამ გამყოფი ხაზი, რომელიც უნდა გაივლოს საკონსტიტუციო კრიზისსა და კონფლიქტებს შორის, ყოველთვის ნათელი არაა. სასამართლომ აგრეთვე მნიშვნელობა მიანიჭა იმ ფაქტს, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება ამ შემთხვევაში სეპარატისტული სულისკვეთებით არ გამოირჩეოდა.

მცდელობა, რომ გამოირიცხოს ყოველგვარი პასუხისმგებლობა, როცა სახელმწიფოს კონტროლი დაკარგული აქვს კონვენციის რატიფიკაციისას, უსარგებლოა, ვინაიდან ტერიტორიული ხასიათის დათქმები გამორიცხულია, გარდა 56-ე მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული შემთხვევებისა²⁰⁹.

ჯერ კიდევ გასარკვევია, წევრი სახელმწიფოს მიერ კონტროლის დაკარგვა ტერიტორიაზე თუ იწვევს მეორე წევრი სახელმწიფოს მიერ მის დაპატრონებას, თუმცა პირინციპულად შეუძლებელია, რომ ტერიტორიაზე უფლების მოპოვება უკანონო გზით მოხდეს.

3. არატერიტორიული მაღალი ხელშემკვრელი მხარე

როდესაც საომარი მოქმედების შედეგად, იქნება ეს მართლზომიერი თუ არამართლზომიერი ოპერაცია, სახელმწიფო ეფექტიანად აკონტროლებს მეორე ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიას, ჩაითვლება, რომ სახელმწიფოს აქვს იურისდიქცია პირველი მუხლის მნიშვნელობით და ამგვარად, ვალდებულია, უზრუნველყოს შესაბამის ფართობზე კონვენციით განსაზღვრული უფლებები და თავისუფლებები²¹⁰.

არ აქვს იმას, რომ კონტროლის ფაქტი საომარი ძალების ან ქვემდგომი ადგილობრივი ადმინისტრაციის მოქმედების პირდაპირი შედეგია. არ არის საჭირო დადგინდეს, ახორციელებს თუ არა მაკონტროლებელი მაღალი ხელშემკვრელი მხარე დეტალურ კონტროლს ადმინისტრაციის პოლიტიკასა და მოქმედებებზე, როგორც მოცემული ტე-

²⁰⁴ ილაშკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC].

²⁰⁵ იხ. შემდგომი ქვეთავი.

²⁰⁶ არგანიზილულ საქმეზე ასანიძე (Assanidze) საქართველოს წინააღმდეგ, 71503/01, 8 აპრილი, 2004 [GC]. ასანიძე.

²⁰⁷ (Assanidze) საქართველოს წინააღმდეგ, 71503/01, 8 აპრილი, 2004 [GC].

²⁰⁸ ამ დასკვნის ადეკვატურობას მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება ადასტურებდეს განმცხადებლის განთავისუფლება, რაც გადანაცვლებას მალევე მოჰყვება. იხ. რეზოლუცია ResDH(2006)53 ევროპული სასამართლოს 2004 წლის 8 აპრილის გადაწყვეტილებაზე – საქმეზე ასანიძე (Assanidze) საქართველოს წინააღმდეგ (მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ, 2 ნოემბერი, 2006, მინისტრთა მოადგილეების 97-ე შეხვედრაზე).

²⁰⁹ იხ. მათიუსი (Matthews) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 24833/94, 18 თებერვალი, 1999 [GC], ასანიძე (Assanidze) საქართველოს წინააღმდეგ, 71503/01, 8 აპრილი, 2004 [GC] და ილაშკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC].

²¹⁰ ლუაზიდუ (Loizidou) თურქეთის წინააღმდეგ, 15318/89, 18 დეკემბერი, 1996 [GC].

რიტორიის ყოველდღიური ხელისუფალი²¹¹. ამდენად, პასუხისმგებლობა წარმოიშობა არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ ადგილობრივი ადმინისტრაციის ქმედებების გამოც, რომელიც გადარჩა სამხედრო ძალების და ზოგადად სახელმწიფოს მხარდაჭერის გამო²¹².

აღნიშნულმა გამოიწვია პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევა საქმეებზე, რომლებშიც ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ქვემდებარე ადგილობრივი ადმინისტრაციის ქმედებების შედეგად, მესაკუთრეებს საკუთარ ქონებაზე ხელი აღარ მიუწვდებოდათ²¹³. გაერთიანების თავისუფლებაზე უფლების დარღვევა დადგინდა აგრეთვე იმ შემთხვევებში, როდესაც პირს უარი ეთქვა სხვადასხვა ბიკომუნალურ შეხვედრებში მონაწილეობაზე²¹⁴. უფრო მეტიც, ერთ სახელმწიფოთაშორის საქმეზე, რომელშიც ქმედითი კონტროლი მოპასუხე სახელმწიფოს მხრიდან დადასტურდა, ეს უკანასკნელი გაიკიცხა კონვენციით უზრუნველყოფილი მთელი რიგი უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევისთვის²¹⁵.

სასამართლოს აზრით, ქმედითი კონტროლის განმარტოვებელი არატერიტორიალური წევრი სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა ვრცელდება როგორც ნეგატიური, ისე პოზიტიური ვალდებულებების შეუსრულებლობაზე, რათა თავიდან იქნეს აცილებული „ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემაში სამუხარო ვაკუუმი“²¹⁶ მაგრამ უნდა არსებობდეს რაღაც საზღვრები პოზიტიურ ვალდებულებებთან მიმართებით, ვინაიდან სასამართლო ადგენს, რომ თავად ტერიტორიული წევრი სახელმწიფო შესაძლოა კვლავაც რჩებოდეს აღნიშნული მოვალეობების სუბიექტი²¹⁷.

თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში ქმედითი კონტროლის არსებობა ფაქტებით დგინდება. იგი შეიძლება ვრცელდებოდეს მკაცრად განსაზღვრულ ტერიტორიაზე, მაგრამ სავარაუდოდ, ამ ტერიტო-

რიაზე საჯარისო შენაერთების საკმაო კონტინენტის ყოფნაა საჭირო²¹⁸. ქმედითი კონტროლის დადგენისთვის აუცილებელია, რომ საჯარისო შენაერთები საკმარისი დროის განმავლობაში მთლიანად მოცემულ ტერიტორიას ფარავდნენ²¹⁹. ყველა მთავარ მაგისტრალზე მუდმივი საპატრულო რაზმებისა და გამშვები პუნქტების არსებობა ქმედითი კონტროლის დადგენაში აგრეთვე მნიშვნელოვან ფაქტორად ჩაითვლება.

ქმედითი კონტროლი არ ჩაითვლება რომ სახეზეა, მხოლოდ იმიტომ, რომ კონვენციით გათვალისწინებულ უფლებებსა და თავისუფლებებში ჩარევა მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მოქმედების პირდაპირი შედეგია. იმისთვის, რომ დადგინდეს ქმედითი კონტროლის არსებობა, კონვენციის წევრი სახელმწიფო, გარკვეულწილად, უნდა მოქმედებდეს მოცემული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე²²⁰. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ კონვენციის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობა არ წარმოიშობა ისეთი ქმედების საფუძველზე, როგორცაა, მაგალითად, ჭურვის გასროლა მეორე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. სასამართლო აღიარებს, რომ პასუხისმგებლობა წარმოიშობა, როცა წევრი სახელმწიფოს მოხელეების არატერიტორიული მოქმედებები იწვევს შედეგებს მეორე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, თუმცა უფრო სასამართლო, ვიდრე სამხედრო ოპერაციების კონტექსტში²²¹, მაგრამ პასუხისმგებლობის საფუძველი ასეთ შემთხვევებში უფრო მომდინარეობს შედეგიდან და არა კონტროლისგან.

ქმედითი კონტროლის ხასიათი პასუხისმგებლობის განსაზღვრის მნიშვნელობით არ მოიცავს სახელმწიფოს საჰაერო სივრცის შეზღუდულ კონტროლს, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა ყოფილი იუგოსლავიის დაბომბვის შემთხვევაში, საქმეზე ბანკოვიჩი (Banković)²²². და მაინც, შესაძლოა ამას მნიშვნელობა ჰქონდეს, რომ მოცემულ საქმეში საჰაერო სივრცეზე კონტროლი არასოდეს ყოფილა „შეზღუდულზე“ უფრო მეტი და ამის მაგივრად

²¹¹ ლუაზიდუ (Loizidou) თურქეთის წინააღმდეგ, 15318/89, 18 დეკემბერი, 1996 [GC], კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC], ილასკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC], ისა (Issa) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 31821/96, 16 ნოემბერი, 2004.

²¹² კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

²¹³ ლუაზიდუ (Loizidou) თურქეთის წინააღმდეგ, 15318/89, 18 დეკემბერი, 1996 [GC], კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC], Eugenia Michaelidou Developments Ltd და მიხაელ ტიმევიოსი (Michael Tymvios) თურქეთის წინააღმდეგ, 16163/90, 31 ივლისი, 2003.

²¹⁴ ჯავით ანი (Djavit An) თურქეთის წინააღმდეგ, 20652/92, 20 თებერვალი, 2003.

²¹⁵ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC]; სადაც სასამართლომ დაადგინა თურქეთის მიერ მე-2, მე-4, მე-5, მე-8, მე-9, მე-10 და მე-13 მუხლების დარღვევა პირველი ოქმის პირველი მუხლის დარღვევასთან ერთად.

²¹⁶ კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC], ატ პარა 78.

²¹⁷ როგორც საქმეზე ილასკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC].

²¹⁸ იხ. ისა (Issa) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 31821/96, 16 ნოემბერი, 2004. აქ სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ჩრდილოეთ კვიპროსში 30,000-ზე მეტ სამხედრო შენაერთზე, განსხვავებით საქმისგან ლუაზიდუ (Loizidou) თურქეთის წინააღმდეგ და კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ საქმეებზე.

²¹⁹ ამით იქნა განსხვავებული აღნიშნული საქმე გადაწყვეტილებისაგან საქმეზე ისა (Issa) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 31821/96, 16 ნოემბერი, 2004.

²²⁰ ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (ganCineba), 52207/99, 12 დეკემბერი, 2001 [GC].

²²¹ იხ. დროუდი (Drozd) და იანუშეკი (Janousek) საფრანგეთისა და ესპანეთის წინააღმდეგ 12747/87, 26 ივნისი, 1992. აღნიშნულ საქმეზე გამოთქმული აზრი განმტკიცდა გადაწყვეტილებით საქმეზე დროუდი (Drozd) და იანუშეკი (Janousek) საფრანგეთისა და ესპანეთის წინააღმდეგ, 12747/87, 26 ივნისი 1992.

²²² ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (ganCineba), 52207/99, 12 დეკემბერი, 2001 [GC].

ადგილი რომ ჰქონოდა უფრო არსებით ბლოკადას, იქნებოდა ეს საზღვაო თუ საჰაერო სივრცის მეშვეობით, შეიძლება მაშინ ქმედითი კონტროლის მდგომარეობა დადგენილიყო.

ყველა იმ საქმეზე, რომლებშიც ქმედითი კონტროლია დადგენილი, ეს კონტროლი ხორციელდებოდა მეორე ნევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. თუმცა სასამართლოს პალატამ დაასკვნა, რომ აღნიშნული არ გამოიხატავს შესაძლებლობას, სამხედრო ოპერაციის მეშვეობით ნევრი სახელმწიფო ახორციელებდეს დროებით ქმედით კონტროლს იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, რომელიც არ არის კონვენციის ხელშემკვრელი მხარე. ამ შემთხვევაში, თუ იქნებოდა საკმარისი ფაქტობრივი საფუძველი, რომ გვეფიქრა, მოცემულ დროს, კონვენციით გავალისწინებული უფლებების და თავისუფლებების დარღვევით დაზარალებულები იმყოფებოდნენ მოცემულ ტერიტორიაზე, მათი უფლებების დარღვევაზე პასუხისმგებელი იქნებოდა კონვენციის ნევრი სახელმწიფო და არა ის სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც ჩადენილი იქნა დარღვევა, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ტერიტორია ცალსახად კონვენციის ხელშემკვრელი სახელმწიფოების იურისდიქციის (espace juridique) გარეთ იყო²²³. ჯერ კიდევ გადასაწყვეტია, ქმედითი კონტროლის დადგენა ასეთ შემთხვევებში მოიცავს თუ არა ასეთი კონტროლის შინაარსის დადგენას, რადგან ძირითადი მოსაზრება ამ შემთხვევაში არის ის, რომ თავიდან იქნეს აცილებული „ადამიანის უფლებათა სისტემაში ვაკუუმი.“²²⁴ ასევე გასარკვევია დიდი პალატის ცნობილი რეგიონული აქცენტი უარს ათქმევინებდა თუ არა მას პასუხისმგებლობის არსებობაზე მოცემულ შემთხვევაში, როცა ქმედება სცილდება ნევრი სახელმწიფოების ტერიტორიას, მიუხედავად განხორციელებული კონტროლის ხარისხისა²²⁵.

ასევე დგება არატერიტორიული ნევრი სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა, რომელიც ახორციელებს ქმედით კონტროლს მეორე ნევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, როცა პირველი სახელმწიფოს ხელისუფლება ეთანხმება ან მიმნებლობას იჩენს კერძო პირთა მიერ კონვენციის დარღვევის ფაქტების მიმართ ოკუპირებულ და, შესაბამისად,

²²³ ისა (Issa) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 31821/96, 16 ნოემბერი, 2004. თუმცა მსგავსი კონტროლის შესახებ მტკიცებულება არ არსებობს.

²²⁴ იგივეზე გამახვილდა ყურადღება საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC] და განმტკიცდა საქმეზე ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (განჩინება), 52207/99, 12 დეკემბერი, 2001 [GC].

²²⁵ ამ მიზნით, ლორდთა პალატის უმრავლესობა საქმეზე ალ სკეინი (Al-Skeini) თავდაცვის სახელმწიფო მდივნის წინააღმდეგ [2007] UKHL 26 განიხილავს ბანკოვიჩის (Banković) ვიდრე ისას (Issa), როგორც სასამართლოს უპირატეს მდგომას.

მისი კონტროლის ქვეშ მყოფ ტერიტორიაზე²²⁶. შესაბამისად, როცა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებობს სამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს კონვენციის დამრღვევი კერძო პირების წინააღმდეგ, აღნიშნული საშუალებები უნდა ამონაშრული იქნეს კონვენციის სისტემისთვის მიმართვამდე²²⁷.

როცა არ არსებობს ქმედითი კონტროლი, მოსამართლეებითა და სხვა მოხელეებით მოცემული ტერიტორიის უზრუნველყოფა არ გულისხმობს იურისდიქციის განხორციელებას *ratione personae*, რადგანაც, როცა მოსამართლეები და ადმინისტრაცია მოქმედებით ან უმოქმედებით არღვევს კონვენციას, არ მოქმედებს არატერიტორიული ნევრი სახელმწიფოს სახელით²²⁸. ზოგ შემთხვევაში ასეთი მხარდაჭერა განიხილება, როგორც თანხმობა ან მიმნებლობა არა სახელმწიფო აგენტების მიერ კონვენციის დარღვევაზე.

ტერიტორიული ნევრი სახელმწიფოს მიერ ქმედითი კონტროლის დაკარგვა არ ნიშნავს იმას, რომ იგი პასუხისმგებელი აღარ იქნება კონვენციის დარღვევაზე, თუ კონტროლის დაკარგვა თავად მისი ბრალია. ასეთი მტკიცების მცდელობა, თუმცა არა კონფლიქტის კონტექსტში, ჰქონდა გაერთიანებულ სამეფოს, როცა თავს იმართლებდა საკანონმდებლო ორგანოს არჩევაზე უფლების სავარაუდო დარღვევაზე. გიბრალტარი არ იყო ჩართული გაერთიანებული სამეფოს განსაზღვრებაში, იმ მიზნით, რომ მონაწილეობა არ მიელო ევროპული პარლამენტის არჩევნებში, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპული გაერთიანების სამართალი მის ტერიტორიაზე მოქმედებდა. აღნიშნული წინააღმდეგობაში მოვიდა განმცხადებლის - გიბრალტარის მცხოვრების უფლებასთან თავისუფალ არჩევნებზე, რომელიც პირველი ოქმის მე-3 მუხლითაა გარანტირებული.

სასამართლომ განსაკუთრებით გაამახვილა ყურადღება გაერთიანებული სამეფოს მიერ გაკეთებულ არჩევანზე. მისი პასუხისმგებლობა მომდინარეობდა იქიდან, რომ აიღო სახელშეკრულებო ვალდებულებები გიბრალტარის ტერიტორიაზე პირველი ოქმის მე-3 მუხლის მოქმედების გავრცელების შემდგომ. იგულისხმება მასტრიხტის ხელშეკრულება, ასევე საბჭოს გადაწყვეტილებიდან და 1976 წლის აქტიდან გამომდინარე ვალდებულე-

²²⁶ ეს არ დადგინდა საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

²²⁷ სასამართლომ არ მიიჩნია, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება მთლიანად პასიური იყო კერძო პირთა იმ ქმედებებთან დაკავშირებით, რაც შეადგენდა დავის საგანს საქმეზე კვიპროსი თურქეთის წინააღმდეგ, 25781/94, 10 მაისი, 2001 [GC].

²²⁸ დროუდი (Drozd) და იანუშეკი (Janousek) საფრანგეთისა და ესპანეთის წინააღმდეგ, 12747/87, 26 ივნისი, 1992.

ბები. სასამართლო აღნიშნავს, რომ, როცა უერთდებოდა ამ ხელშეკრულებას, გაერთიანებულმა სამეფომ არჩია ხელშეკრულების 227(4) მუხლის საფუძველზე, ევროპული გაერთიანების კანონმდებლობის მნიშვნელოვანი ნაწილი გავრცელებულიყო გიბრალტარზე²²⁹. ამის შედეგად ჩაითვალა, რომ გაერთიანებული სამეფო პასუხისმგებელი იყო კონვენციის პირველი მუხლის ძალით, პირველი ოქმის მე-3 მუხლით გათვალისწინებული უფლებების უზრუნველყოფაზე გიბრალტარში, მიუხედავად იმისა, არჩევნები წმინდა შიდასახელმწიფოებრივი საკითხი იყო თუ მას მთელი ევროპისთვის ჰქონდა მნიშვნელობა.

ზემოაღნიშნულ დასკვნას შეიძლება გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდეს ტერიტორიული წევრი სახელმწიფოს პასუხისმგებლობისთვის, რომელიც ნებას რთავს მეორე სახელმწიფოს, მისი სახელით აწარმოოს ოპერაციები შეიარაღებული ოპოზიციური დაჯგუფებების წინააღმდეგ ან გააკონტროლოს განსაზღვრული ტერიტორია სამშვიდობო ოპერაციებში მონაწილეობის სახით. თუ სახელმწიფო კონვენციის ხელშემკვრელი მხარე იქნებოდა, პრეცედენტული სამართალი, სავარაუდოდ, მივიდოდა დასკვნამდე, რომ იგი იქნებოდა კონვენციის დარღვევაზე პასუხისმგებელი ტერიტორიული წევრი სახელმწიფოს ნაცვლად. წინააღმდეგ შემთხვევაში, კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების და თავისუფლებების დაცვის სისტემაში ვაკუუმის თავიდან აცილების მიზნით, სრულებით შესაძლებელია, რომ პასუხისმგებლობა დაკისრებოდა წევრ სახელმწიფოს. როდესაც არატერიტორიული წევრი სახელმწიფო სეპარატისტებს ეხმარება სეპარატისტული რეჟიმის დაარსებაში და ამ მიზნით აგზავნის თავის სამხედრო პერსონალს საომარ ოპერაციებში მონაწილეობის მისაღებად, ძალზე ადვილია, რომ დადგინდეს იურისდიქცია. ამ დროს აღარ არის აუცილებელი არატერიტორიული სახელმწიფოს მიერ ქმედითი კონტროლის განხორციელების დადგენა, ყოველ შემთხვევაში, ისეთ ვითარებაში, როცა ტერიტორიულმა წევრმა სახელმწიფომ მოცემულ ტერიტორიაზე კონტროლი დაკარგა²³⁰. ამას გარდა, თუ ცეცხლის შეწყვეტის შემდგომაც გრძელდება სეპარატისტული რეჟიმის სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური მხარდაჭერა, ისე რომ, ეს უკანასკნელი მომძლავრდეს და მოიპოვოს გარკვეული დოზით ავტონომია, აღნიშნული აგრეთვე საკმარისი იქნება იურისდიქციის დასადგენად. ამას გარდა,

²²⁹ მათიუსი (Mathews) გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 24833/94, 18 თებერვალი, 1999.

²³⁰ შავარაუდო, იგივე იგულისხმებოდა გადაწყვეტილებაში საქმეზე ასანიძე (Assanidze) საქართველოს წინააღმდეგ, 71503/01, 8 აპრილი, 2004 და ილასკუ (Ilascu) და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ, 48787/99, 8 ივლისი, 2004 [GC].

არატერიტორიული სახელმწიფოს თანამშრომლობა არალეგალურ რეჟიმთან, როგორცაა პირთა გადაცემა, მოცემულ სახელმწიფოს აკისრებს მოცემული რეჟიმის ქმედებისთვის პასუხისმგებლობას.

უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ არატერიტორიული წევრი სახელმწიფო შეიძლება მაინც იყოს გარკვეულწილად პასუხისმგებელი თავის საქმიანობაზე მეორე ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე, თუნდაც ამ ტერიტორიის ნაწილზე მას ქმედით კონტროლზე ნაკლები უფლებამოსილება გააჩნდეს. ყოფილი ადამიანის უფლებათა კომისია მზად იყო სახელმწიფო ეცნო პასუხისმგებლად საზღვარგარეთ (მეორე წევრ სახელმწიფოში) მისი აგენტების მიერ წარმოებული იატაკქვეშა საქმიანობისთვის²³¹. აღნიშნული შეიძლება განხილული იქნეს ფაქტობრივი უფლებამოსილების განხორციელებად.

შემდგომი პრეცედენტული სამართლით დადგინდა, რომ მაღალმა ხელშემკვრელმა მხარემ მაინც აგოს პასუხი კონვენციის დარღვევისთვის მისი მოხელეების მიერ იმ ტერიტორიაზე ჩადენილი ქმედებისთვის, რომელიც არ ეკუთვნის რომელიმე წევრ სახელმწიფოს. ასე რომ, ვაკუუმი კონვენციის შეფარდებაში ამ შემთხვევაში არ არსებობს. მსგავსი პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს დაეკისრა როგორც ტერორისტული აქტის ჩადენაში ეჭვმიტანილი პირის დაკავების²³², ისე სამხედრო ოპერაციის ჩატარებისთვის, რომლის შედეგადაც, პირთა გარკვეული რაოდენობა თავისუფლებადკვეთილი და ლიკვიდირებული იქნა²³³. სასამართლო ასეთ შემთხვევაში არსებით მნიშვნელობას ანიჭებს იმ მოსაზრებას, რომ დაზარალებულები, სავარაუდოდ თუ ნამდვილად, მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მოხელეთა ქმედითი კონტროლის ქვეშ იმყოფებოდნენ²³⁴.

²³¹ შტოკე (Stocké) გერმანიის წინააღმდეგ, 11755/85, 19 მარტი, 1991, კომისიის მოსაზრება, გვ. 24, § 167

²³² ოჯალანი (Öcalan) თურქეთის წინააღმდეგ, 46221/99, 12 მარტი, 2003 და 12 მაისი 2005 [GC].

²³³ ისა (Issa) და სხვები თურქეთის წინააღმდეგ, 31821/96, 16 ნოემბერი, 2004. ამ საქმეზე მსგავსი კონტროლი არ დადგინდა. იხ. ამ საქმეზე ციტატა განაცხადში 17392/90, M დანიის წინააღმდეგ, 73 DR 193 (1992); განაცხადში 28780/95, ილიჩ სანჩეს რამირესი (Illich Sanchez Ramirez) საფრანგეთის წინააღმდეგ, 86 DR 155 (1996); კოარდი (Coard) და სხვები შეერთებული შტატების წინააღმდეგ, ადამიანის უფლებათა ინტერამერიკული კომისიის გადაწყვეტილება, 29 სექტემბერი, 1999, ანგარიში No. 109/99, საქმე No. 10.951, §§ 37, 39, 41 და 43; ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მოსაზრება, 29 ივლისი, 1981 საქმეზე ლოპეს ბურგოსი (Lopez Burgos) ურუგვაის წინააღმდეგ და კელიბურტი დე კასარიეგო (Celiberti de Casariego) ურუგვაის წინააღმდეგ, nos. 52/1979 და 56/1979, §§ 12.3 და 10.3.

²³⁴ პალატის გადაწყვეტილებაში საქმეზე ოჯალანი (Öcalan) თურქეთის წინააღმდეგ (12 მარტი 2003) სასამართლომ მიიჩნია, რომ „საქმის გარემოებები განსხვავდება ზემოაღნიშნული საქმისგან ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ, კერძოდ იმ თვალსაზრისით, რომ განმცხადებელი თურქეთის ხელისუფლების მიერ ფიზიკურად იქნა იძულებული, დაბრუნებულიყო თურქეთში და დაქვემდებარებულიყო მათ იურისდიქციას მისი დაკავებისა და თურქეთში დაბრუნების შემდეგ.“ სასამართლომ დიდი

იგულისხმება, რომ ასეთ შემთხვევებში პასუხისმგებლობა მომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ კონვენციის პირველი მუხლი არ შეიძლება განმარტებული იქნეს, როგორც ნებართვა, სახელმწიფომ კონვენციის დარღვევა, რომელსაც ვერ ჩაიდენდა საკუთარ ტერიტორიაზე, ჩაიდინოს მეორე ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე²³⁵. თუმცა, სავარაუდოდ, ეს მოსაზრება ასევე ვრცელდება ქმედითი კონტროლის მიდგომაზე, რომელიც დავის საგნად რჩება.

მიუხედავად იმისა, რომ ნევრი სახელმწიფოს ექსტრატერიტორიული ქმედებები შეიძლება თავისთავად არ იწვევდეს კონვენციის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობას, მაგრამ სამოქალაქო უფლება-მოვალეობების განსაზღვრასთან დაკავშირებით, სასამართლოში მიმდინარე სამართალწარმოება მაინც უნდა შეესაბამებოდეს მე-6 მუხლს. თუმცა იმას, რომ არ არსებობს მატერიალური უფლება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის გამოყენებაზე ექსტრატერიტორიულ ღონისძიებებთან დაკავშირებით, არ აქვს იმუნიტეტის ეფექტი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, განმცხადებელს არ ექნებოდა სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება გარკვეული კატეგორიის ზიანის ფაქტზე²³⁶. ამას გარდა, კონვენციის თანახმად დაუშვებელია, რომ ნევრმა სახელმწიფომ სასამართლოებსა თუ სხვა სახელმწიფო ორგანოებში ნება დართოს წამების, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის აკრძალვის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულების გამოყენებას, თუნდაც წამებას თუ მსგავს მოპყრობას სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებს გარეთ ჰქონდეს ადგილი²³⁷.

4. საერთაშორისო ორგანიზაციები

როდესაც მაღალი ხელშემკვერელი მხარე ერევა კონვენციით უზრუნველყოფილ უფლებებსა და თავისუფლებებში, მასზე, როგორც საერთაშო-

რისო ორგანიზაციის ნევრზე დაკისრებული ვალდებულებების შესასრულებლად ჩარევის ადგილმდებარეობა და ვალდებულების ხასიათი არის ის ფაქტორები, რომლებითაც გადაწყდება კონვენციის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობის დადგომის საკითხი.

ამრიგად, თუ მოქმედებას ან უმოქმედობას არ აქვს ადგილი არც ერთი მაღალი ხელშემკვერელი მხარის ტერიტორიაზე და უფლება-თავისუფლებების შეზღუდვაში უშუალოდ ჩართული ნევრი სახელმწიფო მოქმედებს უშიშროების საბჭოს მიერ გაერთიანებული ერების ქარტიის მე-7 თავის საფუძველზე მიღებული რეზოლუციის შესაბამისად, რათა თავიდან აიცილოს საერთაშორისო მშვიდობასა და უშიშროებას დამუქრებული საფრთხე, ევროპული სასამართლოს მიდგომით, სადავო მოქმედება/უმოქმედობა შეერაცხება გაერთიანებულ ერებს და ამრიგად, თავად სასამართლოს არ ექნება უფლებამოსილება, განიხილოს განაცხადი *ratione personae*²³⁸.

გასარკვევია, თუ რა ზღვრამდეა მდებარეობისა და ვალდებულების საკითხები თანაბრად მნიშვნელოვანი. უდავოა, რომ გაერთიანებულ ერებს, როგორც „კოლექტიური უშიშროების მიზნების შემსრულებელ და უნივერსალური იურისდიქციის მქონე ორგანიზაციას“, ²³⁹ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭა იმ ერთადერთ საქმეზე, რომლის განხილვაც ევროპულ სასამართლოს აქამდე მოუწია და რომელიც აღნიშნული ორგანიზაციის მიერ უშუალოდ დაწესებულ ვალდებულებებს შეეხებოდა.

გაერთიანებული ერების ზემოთ აღნიშნულ ბუნებაზე ევროპული სასამართლოს მოსაზრებას განამტკიცებს აგრეთვე ის ფაქტი, რომ მაღალი ხელშემკვერელი მხარეების მიერ ქარტიის მიღება, ზოგადად, წინ უსწრებდა კონვენციის რატიფიკაციას და რომ ქარტიის 103-ე მუხლის თანახმად, ქარტიის უპირატესობა დაკავშირებულია გაერთიანებული ერების წინაშე არსებული ვალდებულებების უპირატესობასთან, სახელმწიფოების მიერ სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით ნაკისრ ვალდებულებებთან მიმართებით²⁴⁰. აგრეთვე რეგიონულ ორგანიზაციას, ყოველ შემთხვევაში, არა იმას, რომელიც გაერთიანებული ერების ქარტიის საფუძველზე მოქმედებს, შესაძლოა, იგივე მნიშვნელობა არ ენიჭებოდეს, განსაკუთრებით იმ

პალატის გადაწყვეტილებაში განაცხადა, რომ „დადგენილია, უშუალოდ მას შემდგომ, რაც კენიის ხელისუფლების მიერ განმცხადებელი გადაეცა თურქეთის ხელისუფლებას, იგი აღმოჩნდა თურქეთის ხელისუფლების ქმედითი კონტროლის ქვეშ და, შესაბამისად, მის „იურისდიქციაში“ კონვენციის პირველი მუხლის მნიშვნელობით. თუმცა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, თურქეთი უფლებამოსილებას ახორციელებდა თავისი ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ. აგრეთვე სიმართლეს შეესაბამება, რომ განმცხადებელი თურქეთის ხელისუფლების მიერ ფიზიკურად იქნა იძულებული, დაბრუნებულიყო თურქეთში და იმყოფებოდა მათ განკარგულებასა და კონტროლს ქვეშ მისი დაკავებისა და თურქეთში დაბრუნების შემდეგ (იხ., ამ თვალსაზრისით ზემოხსენებული გადაწყვეტილება საქმეზე სანჩეს რამირესი (Sanchez Ramirez) და ფრედა (Freda), და საწინააღმდეგოს მტკიცებით ბანკოვიჩი (Banković) და სხვები ბელგიის და სხვების წინააღმდეგ (განჩინება) [GC], no. 52207/99, ECHR 2001-XI).“

²³⁵ პუნქტი 72.

²³⁶ მარკოვიჩი (Markovic) და სხვები იტალიის წინააღმდეგ, 1398/03, 14 დეკემბერი, 2006 [GC].

²³⁷ A შინაგან საქმეთა დეპარტამენტის სახელმწიფო მდივნის წინააღმდეგ, (2005) UKHL 71, 8 დეკემბერი, 2005.

²³⁸ (ბერამი) Behrami და (ბერამი) Behrami საფრანგეთის წინააღმდეგ (განჩინება), 71412/01, 2 მაისი, 2007 [GC].

²³⁹ Ibid, პ. 51.

²⁴⁰ Ibid, პ. 147. აღნიშნული აგრეთვე განიხილება გადაწყვეტ ფაქტორად ინგლისის სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაში საქმეზე R (Al-Jedda) თავდაცვის სახელმწიფო მდივნის წინააღმდეგ [2006] EWCA Civ 327.

შემთხვევაში, თუ იგი კონვენციის შემდგომ შევიდა ძალაში.

თუმცა აგრეთვე მნიშვნელოვანია მდებარეობის ასპექტი, კერძოდ შემთხვევა, როცა ლონისძიება ტარდება სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, რომელიც იმ დროს კონვენციის მონაწილე არ იყო. ხსენებულმა ასპექტმა საშუალება მისცა ევროპულ სასამართლოს, განესხვავებინა აღნიშნული შემთხვევა სხვა საქმეებისგან, რომლებშიც საერთაშორისო ვალდებულებების შესრულების მიზნით, ადამიანის უფლებების შემზღუდველი ღონისძიებები ხორციელდება მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე და როცა სასამართლო არ ეთანხმება კონვენციის დარღვევისთვის ყოველგვარი პასუხისმგებლობის გამორიცხვას. ცხადია, საქმეებზე, რომლებშიც ვალდებულება შესრულდა წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ ძალაში რჩებოდა კონვენციით უზრუნველყოფილ უფლებებსა და თავისუფლებებში ჩარევისთვის პასუხისმგებლობა, როცა ვალდებულებების დამკისრებელი ორგანიზაცია არ ითვალისწინებდა კონვენციით გარანტირებული დაცვის მსგავს სისტემას, რისი გადაწყვეტაც ევროპული სასამართლოს პრეროგატივა იყო²⁴¹. უფრო მეტიც, თუმცა სასამართლომ მსგავსი დასკვნა გამოიტანა იმ შემთხვევაში, როცა სადავო ქმედება მოიცავდა მაღალი ხელშემკვრელი მხარის მიერ საერთაშორისო ვალდებულებების განხორციელებას საკუთარ ტერიტორიაზე, გამოთქმული შემოთქმება კონვენციის შეფარდებაში წარმოშობილ ვაკუუმზე ნიშნავს იმას, რომ ვალდებულების შესრულება მეორე წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შეუძლებელია რომ სხვანაირად იქნეს განხილული.

ევროპულმა სასამართლომ უპასუხოდ დატოვა კითხვა, აქვს თუ არა იგივე თუ ნაკლები მნიშვნელობა მდებარეობის საკითხს, რაც ვალდებულების ბუნებას, როდესაც საქმე ეხება კონვენციის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობის გამორიცხვას. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ იმ აქცენტს, რომელსაც თავის განჩინებებში სასამართლო გაერთიანებული ერების ქარტიით დაკისრებული ვალდებულებების უპირატესობაზე აკეთებს, მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს იმას, რომ აღნიშნული ვალდებულებების შესრულებით კონვენციის უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევას ადგილი აქვს მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე. და მაინც, ასეთი დასკვნა შემაშფოთებელია, რამდენადაც ქარტიის სისტემა ცალსახად მოკლებულია ადამიანის უფლებების დაცვის ქმედით მექანიზმებს იმ

შემთხვევებში, როცა გაერთიანებული ერები თავისი წევრებისგან რაიმე ქმედების განხორციელებას მოითხოვს.

დ) დასკვნა

ამრიგად, მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე კონფლიქტის ზონის არსებობა სახელმწიფოს არ ათავისუფლებს ზონაში ევროპული კონვენციის იმპლემენტაციაზე პასუხისმგებლობისგან. და მაინც, არსებობს გარემოებები, როდესაც მსგავს ზონაზე კონტროლის დაკარგვა პასუხისმგებლობის მნიშვნელოვან შემცირებას იწვევს. როდესაც კონტროლის დაკარგვა მეორე მაღალი ხელშემკვრელი მხარის სასარგებლოდ ხდება, კონვენციით გარანტირებულ დაცვაში ყოველგვარი ვაკუუმი დაუშვებელია, ვინაიდან იმპლემენტაციაზე პასუხისმგებლობა ნაწილდება ორ სახელმწიფოს შორის. მაგრამ კონვენციით გარანტირებული დაცვა ძალიან შეზღუდული იქნება, როცა კონტროლი იკარგება არაწევრი სახელმწიფოს ან სეპარატისტული რეჟიმის (რომელიც მოქმედებს სხვა სახელმწიფოს დაუხმარებლად) სასარგებლოდ. უფრო მეტიც, კონვენციით გარანტირებული დაცვა, როგორც ჩანს, შეიძლება მთლიანად გამოირიცხოს იმ შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფო მოქმედებს გაერთიანებული ერების წევრობიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესაბამისად. თუმცა ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ხელშემკვრელი მხარის მიერ თავის თუ მეორე წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე განხორციელებული ქმედების შედეგები მაინც ბუნდოვანია.

როდესაც კონფლიქტის ზონა არ არის მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე, კონვენციით გარანტირებული დაცვა, სავარაუდოა, რომ უფრო შეზღუდული იქნება, მაგრამ მისი სრულიად გამორიცხვა დაუშვებელია.

IV დასკვნა

ამკარაა, რომ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები მთელი თავისი სისავსით ვრცელდება კონფლიქტურ ზონებში წარმოქმნილ სიტუაციებზე, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლოს აქამდე მხოლოდ მწირი შესაძლებლობა ჰქონდა ემსჯელა აღნიშნულ საკითხზე. თუმცა დაზუსტებით არ შეიძლება იმის თქმა, რომ, თუ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები სათანადოდ, ან, თუნდაც შეზღუდულად ვერ განხორციელდება, როგორც ეს მოითხოვება კონფლიქტის ზონებში არსებულ სიტუაციებში, აღნიშნული აუცილებლად გამოიწვევს

²⁴¹ Bosporus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi ირლანდიის წინააღმდეგ, 45036/98, 30 ივნისი, 2005 [GC].

ერთი ან მეტი მაღალი ხელშემკვრელი მხარის პასუხისმგებლობას.

მსგავსი პასუხისმგებლობა, უფრო მეტად სავარაუდოა, რომ წარმოიშობა იმ შემთხვევაში, როდესაც კონფლიქტის ზონა მდებარეობს მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე და როდესაც მაღალი ხელშემკვრელი მხარის ჩართულობა ნაკლებად შესაძლებელია, მაგრამ არ არის გამორიცხული იმ კონფლიქტურ ზონებში, რომლებიც მოცემული სახელმწიფოს ტერიტორიის ფარგლებს გარეთაა. თუმცა მაშინაც კი, როცა კონფლიქტური ზონა მაღალი ხელშემკვრელი სახელმწიფოს ტერიტორიაში ხვდება, პასუხისმგებლობის საკითხი მაინც რთულად გადასაწყვეტია, როდესაც ზონა იყოფა რამდენიმე სახელმწიფოს შორის და სახელმწიფოს, რომელსაც აკისრია პოზიტიური ვალდებულებები ევროპული სასამართლოს წინაშე, არ შეუძლია მათი განხორციელება.

სავარაუდოდ, კონვენციის კონფლიქტურ ზონებში გამოყენებისას უფრო მეტად პრობლემური საკითხია ის, რომ გაერთიანებული ერების უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის თანახმად, საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების უზრუნველსაყოფად გამიზნულმა ლონისძიებებმა შესაძლოა სრულიად გამორიცხოს კონფლიქტურ ზონაში უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფის მოთხოვნა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ უფლებებისა და თავისუფლებების პატივისცემა უნდა იყოს როგორც მშვიდობისა და უშიშროების გარანტირების საბოლოო მიზანი, ისე აუცილებელი მოთხოვნა მისი რეალურად განხორციელებისთვის.